

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Kristýna Šlédrová

APELACE A KASACE V CIVILNÍM PROCESU

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: Doc. JUDr. Alena Macková, Ph.D.

Katedra: Občanského práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 28. 8. 2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně a že jsem v ní vyznačila všechny prameny, z nichž jsem čerpala, způsobem ve vědecké práci obvyklým.

V Praze 28. 8. 2009

Kristýna Šlédrová

Poděkování

Děkuji paní Doc. Judr. Aleně Mackové, Ph.D., vedoucí mé diplomové práce, za vstřícný přístup při vypracování mé diplomové práce.

V Praze 28. 8. 2009

Kristýna Šlédrová

Obsah

Obsah	4
Úvod	5
1. Obecně k opravným řízením	6
1.1 Pojem opravného řízení	6
1.2 Pojem opravných prostředků	7
1.3 Historie civilního procesu z hlediska opravných prostředků	8
1.4 Současná právní úprava opravných prostředků	11
1.4.1 Odvolání.....	11
1.4.2 Žaloba na obnovu řízení, žaloba pro zmatečnost a dovolání	12
2. Opravné systémy	16
2.1 Obecně k opravným systémům	16
2.2 Apelační systém	18
2.2.1 Úplná apelace	19
2.2.2 Neúplná apelace	19
2.3 Kasační systém	19
2.4 Revizní systém	20
3. Současná právní úprava podle OSŘ	21
3.1 Novela provedená zákonem č. 30/2000 Sb.	21
3.2 Novela provedená zákonem č. 59/2005 Sb.	28
3.3 Novela provedená zákonem č. 7/2009 Sb.	32
3.4 Několik poznámek k platnému právnímu stavu k 1. 7. 2009	33
3.4.1 Skutečnosti, k nimž je soud povinen přihlížet z úřední povinnosti	33
3.4.2 Uplatnění námitky promlčení v odvolacím řízení	36
3.4.3 Nález ÚS k principu neúplné apelace v civilním procesu	38
4. Dokazování v opravném řízení	40
4.1 Dokazování před odvolacím soudem	41
4.2 Dokazování v mimořádných opravných řízeních	43
5. Opravné systémy ve světle principů civilního procesu	46
5.1 Princip materiální pravdy	47
5.2 Princip koncentrační	48
5.3 Princip hospodárnosti	50
6. Právní úprava v Rakousku	53
Závěr	56
Seznam zkratk	57
Seznam použité literatury a pramenů	58
Seznam příloh	61
Přílohy	

Úvod

Ve své diplomové práci se věnuji problematice apelace a kasace především z hlediska jejich uplatnění v současné právní úpravě. K pochopení těchto opravných systémů poskytují také nezbytný teoretický základ. Mnoho prostoru k úvahám a komentářům nabízí častá novelizace občanského soudního řádu a vzhledem k tomu, že se výrazně dotýká i koncepce opravných prostředků, nelze ji nechat ani v této práci bez povšimnutí.

V úvodu se zabývám vymezením základních pojmů, především opravného řízení, opravných prostředků a opravných systémů. Koncepce opravných prostředků prošla na našem území dlouhým vývojem, a proto se pokouším i o náhled do jejich historie. Úprava opravných prostředků se alespoň z hlediska jejich počtu ustálila počátkem devadesátých let, kdy bylo do našeho občanského soudního řádu po dlouhé době opět začleněno dovolání. Z více částí této práce vyplývá celková charakteristika dovolání i ostatních mimořádných opravných prostředků a především pak našeho jediného řádného opravného prostředku – odvolání. Hlavní rysy jednotlivých opravných prostředků jsou popsány již v úvodní části, z logiky věci jsou tu také popsány hlavní znaky opravných systémů.

Tématem střední, a dalo by se říci také stěžejní částí práce, je platná právní úprava a jí předcházející významné novelizace. Nejvíce prostoru jsem poskytla uplatnění principu neúplné apelace, který až na výjimky plně ovládá naše odvolací řízení. Jedním ze znaků odvolacího řízení je i možnost vlastního dokazování, a proto se i otázka dokazování stala předmětem této práce.

Závěrem práce popisuji uplatnění několika procesních principů v civilním procesu, a to opět v souvislosti s opravnými systémy. Zde se také zabývám úpravou opravného řízení v Rakousku, v zemi, která je nám vývojem právní úpravy civilního procesu velice blízká. V práci jsem se zaměřila na rakouskou právní úpravu také proto, že jsem ji měla možnost blíže poznat během svého studijního pobytu.

1. Obecně k opravným řízením

1.1 Pojem opravného řízení

Cílem civilního soudního řízení je zjištění skutkového stavu a správná aplikace procesních i hmotněprávních předpisů. Základním úkolem soudu je vydání spravedlivého, věcně i procesně správného rozhodnutí. Vzhledem ke složitosti právních vztahů, i složitosti procesu samotného, však nelze úplně vyloučit, že v rámci rozhodovací činnosti soudů dojde k pochybení. Nedostatky mohou vzniknout z důvodů na straně účastníků i na straně soudu. Tyto vady mohou být dvojího druhu: nesprávné zjištění skutkového stavu nebo nesprávné právní hodnocení. Kromě nesprávnosti může být rozhodnutí soudu stíženo vadami jiného charakteru, např. chybné uvedení jmen účastníků, chyby v počtech atp. Opravě těchto administrativních chyb příkládá civilní proces úplně jiný význam a s tím spojený jiný opravný mechanismus. Jedním z důvodů odlišné úpravy je vyloučení účinků opravných prostředků v případech, kdy není důvodné, aby nastaly. Těmito účinky mám na mysli např. odklad právní moci.

Soudní rozhodnutí podléhá pouze vnitřní kontrole, která se realizuje instančním postupem. Současná právní úprava vychází ze zásady dvojinstančnosti řízení. V našem občanském soudním řádu je, jako ostatně ve všech moderních procesních řádech, zakotvena možnost napadnout rozhodnutí soudu prvního stupně do nabytí právní moci a jeho přezkoumání soudem vyššího stupně. Zatímco soudu prvního stupně náleží široká pravomoc poznávat a dokazovat skutek, vyšší soudní instance spíše proces reviduje. „Řízení, v němž se přezkoumává soudní rozhodnutí, se nazývá opravným řízením.“¹ Jde o jeden z demokratických mechanismů, jehož cílem je důsledná ochrana práv a oprávněných zájmů osob. Účastníkům dává možnost obrany proti nesprávnému soudnímu rozhodnutí.

¹ KINDL, M., ŠÍMA, A., DAVID, O.: *Občanské právo procesní*, 2. rozšířené vydání, Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 266.

1.2 Pojem opravných prostředků

V rámci opravného řízení se uplatňují opravné prostředky. Ty lze vymezit jako „podněty, jejichž existence podmiňuje zahájení opravného řízení“² nebo také jako „instituty procesního práva dávající účastníkům možnost iniciovat (zahájit) opravné řízení.“³

V rámci soudní soustavy byl i v našem procesním řádu postupně vybudován vnitřní systém, který umožňuje přezkoumání nepravomocných rozhodnutí a za mimořádných okolností také přezkoumání rozhodnutí pravomocných. Na základě vztahu k právní moci napadeného rozhodnutí rozlišuje právní teorie opravné prostředky řádné a mimořádné. Řádným opravným prostředkem lze napadnout pouze rozhodnutí soudu prvního stupně, které ještě nenabýlo právní moci. Naproti tomu mimořádné opravné prostředky směřují proti již pravomocným rozhodnutím. Možnost podání mimořádného opravného prostředku představuje závažný průlom do právní jistoty účastníků, a proto platná právní úprava stanoví řadu podmínek pro jeho uplatnění. Omezení zásahů do principu právní moci rozhodnutí se uskutečňuje především prostřednictvím:

- „úpravy předmětu mimořádných opravných prostředků,
- zákonných důvodů pro jejich uplatnění,
- okruhu subjektů oprávněných k jejich podání,
- časového omezení vyjádřeného lhůtami k jejich podání.“⁴

Platný občanský soudní řád upravuje pouze jediný řádný opravný prostředek – odvolání, zatímco mimořádné opravné prostředky zná hned tři – žalobu na obnovu, žalobu pro zmatečnost a dovolání. Řádné opravné prostředky mají zásadně odkladný účinek na právní moc rozhodnutí. Právě podle odkladného účinku můžeme provést další dělení, tedy na opravné prostředky s devolutivním účinkem nebo bez něj⁵.

² KINDL, M., ŠÍMA, A., DAVID, O.: *Občanské právo procesní*, 2. rozšířené vydání, Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 266.

³ WINTEROVÁ, A. A KOL.: *Civilní právo procesní*, 3. aktualizované vydání, Praha: Linde Praha, a. s., 2004, s. 430.

⁴ STRAVINHOVÁ, J., HLAVSA, P.: *Civilní proces a organizace soudnictví*, Brno: Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 2003, s. 410.

⁵ Rakouská procesní teorie hovoří o aufsteigende (devolutive) Rechtsmittel a in der Instanz bleibende (remonstrative) Rechtsmittel.

1.3 Historie civilního procesu z hlediska opravných prostředků

Odlišnosti civilního procesu v různých etapách historického vývoje spočívají mimo jiné i v hledání odpovědi na otázku, zda a v jaké formě se v procesu uplatňovaly opravné prostředky. Již v dobách vlády Ferdinanda I. fungovala apelační stolice zvaná rada nad apelacemi, apelační komora, apelační soud (latinsky consilium apellationium). Panovník ji nechal zřídit 20. ledna 1548. Ferdinand měl původně ambice na zřízení odvolací instance s velice širokou kompetencí pro všechny soudy království českého včetně zemského soudu. Tento záměr však nedokázal proti vůli šlechty prosadit a musel se tak spokojit s působností apelačního soudu jako vrchního soudu nad všemi městskými soudy, který rozhodoval o odvoláních rozsudků všech měst království českého. Pokud jde o věcnou působnost, tak apelační soud rozhodoval jak ve věcech civilních, tak trestních. Řízení probíhalo písemně, bez účastní stran. V odvolacím řízení se strany zpravidla nemohly dovolávat nových skutečností, pokud nebyly uplatněny již u první instance. Apelační soud mohl rozhodnutí soudu prvního stupně buď zrušit a vrátit k dodatečnému projednání, potvrdit, nebo změnit. Můžeme proto u něj hovořit o apelačním systému.⁶

Rozhodnutí apelačního soudu nemuselo vždy být rozhodnutím konečným. Jestliže některá ze stran byla s rozsudkem nespokojena, mohla žádat revizi procesu, kterou prováděl král. V prvních dvaceti letech po zřízení apelačního soudu nebyly revize příliš časté, koncem šedesátých let však začaly být nadužívány. Z tohoto důvodu byla od roku 1589 rozhodnutí v trestních věcech z revize vyloučena.

Reskriptem ze dne 18. listopadu 1752 byl zřízen samostatný apelační soud v Brně, a tím zúžena pravomoc pražského apelačního soudu. Další významnou změnou v soudní soustavě bylo zřízení Nejvyššího soudního úřadu (Oberste Justitzstelle) ve Vídni v roce 1749. Tímto krokem ztratilo soudnictví v zemích České koruny svoji dosavadní samostatnost.

Právo na odvolání se proti rozhodnutí prvoinstančního soudu, jako jedna ze základních zásad ovládajících trestní i civilní soudní řízení, u nás začalo všeobecně platit od dob soudních reforem Josefa II. Vydáním josefínského soudního řádu v roce

⁶ Viz kapitola 2.2.

1781 došlo k definitivnímu potlačení obyčejového procesního práva a k unifikaci civilního procesu na dalších více než sto let. V josefínském procesu se mohly uplatňovat opravné prostředky jak řádné, kterými bylo již zmíněné odvolání, tak mimořádné, které měly podobu revize. O řádných i mimořádných opravných prostředcích rozhodovaly všeobecné apelační soudy v Praze a v Brně. Pokud se rozsudky obou předchozích stupňů neshodovaly, byla v našem právním řádu ještě zakotvena možnost podání odvolání k Nejvyššímu soudnímu úřadu, který měl kasační pravomoc (zrušovací) a v rámci tohoto typu odvolání se tedy jednalo o uplatnění kasačního systému.⁷

Podstatných změn doznal civilní proces v druhé polovině 19. století. Josefínský soudní řád nahradila tzv. jurisdikční norma s uvozovacím zákonem (zák. č. 110 a 111/1895 ř. z.), dále civilní soudní řád s uvozovacím zákonem (zák. č. 112 a 113/1895 ř. z.) a exekuční řád s uvozovacím zákonem (zák. č. 78 a 79/1896 ř. z.). Všechny tyto zákony nabyly účinnosti 1. ledna 1898. Civilní soudní řád neboli Zivilprozessordnung (dále **ZPO**) je součástí právního pořádku v Rakousku ještě dnes, tedy více jak po sto deseti letech. Jeho autorem je dr. Klein, a proto se někdy hovoří o Kleinově civilním soudním řádu. S výjimkou nesporné agendy byla všude zavedena trojinstančnost. Nové procesní předpisy poskytovaly široké spektrum opravných prostředků. Řádnými opravnými prostředky proti rozsudku byly odvolání a dovolání a proti usnesení rekurz a dovolací rekurz. V odvolacím řízení platil zákaz novot, a proto v této době můžeme mluvit o neúplné apelaci, na jejímž principu funguje odvolání i dnes. Mimořádnými opravnými prostředky byly žaloba o zmatečnost a žaloba o obnovu.

V říjnu 1918 převzala nově vzniklá Československá republika téměř veškeré rakouské právní předpisy, včetně norem procesních, tzv. recepční normou (zák. č. 11/1918 Sb.). Nově byl v listopadu 1918 zřízen Nejvyšší soud, který stál nad soustavou soudů jak civilních, tak trestních. Konceptním vzorem pro nově vzniklý Nejvyšší soud byl vídeňský Nejvyšší soudní úřad. Úsilí o zvláštní právní úpravu nesporného řízení vyústilo vyhlášením zák. č. 100/1931 Sb., o zásadních ustanoveních řízení nesporného. Na základě tohoto právního předpisu bylo možno v rámci opravného řízení uplatnit nové skutečnosti, šlo tedy o systém úplné apelace.

⁷ Viz kapitola 2.3.

Další výrazné změny zaznamenalo opravné řízení po únorovém převratu roku 1948. Zákon o zlidovění soudnictví (zák. č. 19/1948 Sb.) nahradil trojstupňový systém systém dvojstupňový. Soudní soustava byla tvořena okresními, krajskými a Nejvyšším soudem. Jako mimořádný opravný prostředek byla zavedena stížnost pro porušení zákona. Na zákon o zlidovění soudnictví navázal svými ustanoveními o jednotném soudním řízení občanský soudní řád (zák. č. 142/1950 Sb.), který nabyl účinnosti 1. ledna 1951. Řádné opravné prostředky, tedy odvolání a stížnost, byly založeny na zásadě úplné apelace. Mimořádnými opravnými prostředky byly obnova řízení a stížnost pro porušení zákona. Civilní řízení v této době zcela ovládla zásada materiální pravdy.⁸ Po vydání ústavy v roce 1960 se objevila potřeba vydat nový kodex. Mylně se předpokládalo, že velmi stručný předpis bude snáze pochopitelný i aplikovatelný. Snaha o vydání jednoduššího kodexu vyústila ve vydání zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu (dále **OSŘ**), který je součástí českého právního řádu dodnes, a to i přesto, že rozhodně nepředstavuje dokonalou právní úpravu civilního procesu. O nutnosti rekonstrukce není dnes již pochyb.

Na začátku devadesátých let zasáhla do občanského soudního řádu podstatným způsobem novela provedená zák. č. 519/1991 Sb., která znovu zavedla institut dovolání do civilního procesu. Zákonodárce se inspiroval právní úpravou rakouského civilního soudního řádu, avšak dovolání již nepojal jako třetí instanci, ale jako mimořádný opravný prostředek založený na kasačním systému⁹. Novelou občanského soudního řádu provedenou zákonem č. 30/2000 Sb. byl pak do systému opravných prostředků zakotven další mimořádný opravný prostředek – žaloba pro zmatečnost. Termín zmatečnost se znovu dostal do našeho civilního procesu po padesáti letech. Tento pojem, který znal už civilní řád soudní, se v civilním procesním právu přestal užívat společně s jeho zrušením a nahrazením občanským soudním řádem, tedy zákonem č. 142/1950 Sb. Od 1. ledna 2001 již nedošlo v naší právní úpravě civilního procesu k žádné další změně z hlediska počtu řádných ani mimořádných opravných prostředků.

⁸ Viz kapitola 5.1.

⁹ Více ke srovnání ZPO a OSŘ viz BUREŠ, J., DRÁPAL, L.: *Dovolání podle občanského soudního řádu*, Praha: C. H. Beck, 1994, s. 4 - 9.

1.4 Současná právní úprava opravných prostředků

1.4.1 Odvolání

Jak jsem již uvedla, odvolání je jediným řádným opravným prostředkem. Zároveň představuje také nejvíce používanou metodu přezkumu soudního rozhodnutí. Za rok 2008 bylo podáno celkem 25292 odvolání v občanskoprávních věcech.¹⁰ Odvolání je upraveno v § 201 až § 226 OSŘ. Odvoláním lze napadnout rozsudek, usnesení, nikoliv však platební rozkaz.¹¹ Podle § 201 OSŘ může účastník napadnout rozhodnutí okresního soudu nebo rozhodnutí krajského soudu vydaného v řízení v prvním stupni odvoláním, pokud to zákon nevyklučuje. Možnost podat odvolání je vázána na splnění objektivních i subjektivních podmínek přípustnosti odvolání. Těmi subjektivními rozumíme podmínky, které se váží na subjekt, a těmi objektivními ty, které se váží k napadenému rozhodnutí. Subjektivní podmínkou je podání odvolání oprávněnou osobou., kterou je účastník řízení. Pokud státní zastupitelství není přímo účastníkem řízení, potom je oprávněno podat odvolání jen ve věcech, ve kterých vstoupilo do řízení podle § 35 odst. 1 OSŘ.¹² Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových může podat odvolání za podmínek § 35a. Objektivními podmínkami jsou:

- existence nepravomocného rozhodnutí,
- přípustnost odvolání,
- dodržení zákonné odvolací lhůty.

Podání odvolání není přípustné proti rozsudkům v tzv. bagatelních věcech a proti některým procesním usnesením. Rovněž odvolání jen proti důvodům rozhodnutí je nepřípustné. Odvolání musí také dodržet formální náležitosti. Jako každé podání musí splňovat tzv. obecné náležitosti (§ 42) a kromě toho i zvláštní náležitosti (§ 205). V odvolání musí být uvedeno, proti kterému rozhodnutí směřuje, v jakém rozsahu se napadá, v čem je spatřována nesprávnost tohoto rozhodnutí nebo postupu soudu a čeho se odvolatel domáhá.

¹⁰ Podle statistických údajů Ministerstva spravedlnosti ČR.

¹¹ Viz § 172 odst. 1 OSŘ.

¹² Jedná se o taxativní výčet.

Odvolání proti nemeritornímu rozhodnutí lze podat z jakéhokoli odvolacího důvodu, zatímco odvolání meritorních rozhodnutí musí být odůvodněno jedním ze stanovených odvolacích důvodů (§ 205 odst. 2). Odvolacím důvodem je např. rozhodnutí věcně nepřislušného soudu prvního stupně nebo neúplné zjištění skutkového stavu soudem prvního stupně, způsobené tím, že neprovedl navržené důkazy potřebné k prokázání rozhodných skutečností. Řádně podané odvolání vyvolává důležité procesní účinky. Jde o tzv. suspenzivní a tzv. devolutivní účinek.¹³ Suspenzivní neboli odkladný účinek představuje odložení právní moci napadeného rozhodnutí, a to do doby rozhodnutí odvolacího soudu. Devolutivní neboli odvolací účinek spočívá v přesunu rozhodnutí o opravném prostředku na odvolací soud (tedy soud druhého stupně). Výjimku z devolutivního účinku představuje tzv. autoremedura, tedy náprava vlastního rozhodnutí ve prospěch toho, kdo podal opravný prostředek. Předpokladem takového postupu je, že soud odvolání v celém rozsahu vyhoví. Tato podmínka autoremedury je zakotvena v § 210a OSŘ. Další možnost autoremedury poskytuje ustanovení § 374 odst. 3 OSŘ. V ostatních případech rozhoduje nadřízený soud. Ten může rozhodnout o odmítnutí odvolání (např. z důvodu, že byl návrh podán opožděně), o potvrzení napadeného rozhodnutí, změně či zrušení rozhodnutí. Změna rozhodnutí přichází v úvahu v případě, že soud prvního stupně rozhodl nesprávně, ačkoliv správně zjistil skutkový stav, nebo pokud je po doplnění nebo zopakování dokazování skutkový stav zjištěn tak, že je o věci možné rozhodnout. Možnost změny rozhodnutí je typickým projevem uplatnění apelačního systému.

1.4.2 Žaloba na obnovu řízení, žaloba pro zmatečnost a dovolání

Právní úpravu žaloby na obnovu řízení a žaloby pro zmatečnost obsahuje § 228 až § 235i OSŘ, přičemž některá ustanovení občanského soudního řádu jsou pro oba druhy žalob společná (týkající se náležitostí podání žaloby a řízení a rozhodnutí o žalobě).¹⁴ Na základě obou žalob může být již pravomocné rozhodnutí zrušeno a o věci rozhodnuto znovu. Vzhledem k tomu, že se jedná o mimořádné opravné prostředky, váže zákon přípustnost těchto žalob na splnění několika podmínek. Za prvé se jedná

¹³ Blíže viz STRAVINHOVÁ, J., HLAVSA, P.: *Civilní proces a organizace soudnictví*, Brno: Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 2003, s. 417 – 9.

¹⁴ Např. § 232 OSŘ.

o vyloučení některých rozhodnutí z možnosti přezkoumání těmito opravnými prostředky, za druhé o existenci taxativně vyjmenovaných důvodů a za třetí dodržení zákonem stanovené lhůty. Zatímco funkcí žaloby na obnovu je náprava takových vad, které spočívají v nedokonale zjištěném skutkovém stavu, účelem žaloby pro zmatečnost je náprava nedostatků procesně právní povahy. Právní úprava žaloby pro zmatečnost byla začleněna do občanského soudního řádu až novelou provedenou zák. č. 30/2000 Sb.¹⁵

Žalobou na obnovu řízení lze dosáhnout nápravy ve věci, v níž nebyl skutkový stav zjištěn správně a úplně. Nelze se jí domáhat nápravy vad právních. Předmětem žaloby jsou rozsudky (včetně rozsudku pro uznání a pro zmeškání), usnesení, jimiž bylo rozhodnuto ve věci samé (např. usnesení o dědictví), usnesení o schválení smíru i platební rozkaz. Žalobu lze podat proti rozhodnutí soudu prvního stupně i odvolacího soudu, nikoli však proti rozhodnutí Nejvyššího soudu. Občanský soudní řád nepřipouští obnovu řízení proti rozsudkům o rozvodu manželství a v některých dalších případech. Přípustnost žaloby je vázána na existenci taxativně vymezených důvodů. Tyto důvody lze rozdělit na základě znění § 228 odst. 1 do dvou skupin:

a) skutečnosti, rozhodnutí nebo důkazy, které účastník bez své viny nemohl použít v řízení před soudem prvního stupně nebo v odvolacím řízení (za podmínek uvedených v § 205a a 211a), ovšem pouze za předpokladu, že mohou pro účastníka přivodit příznivější rozhodnutí ve věci;

b) důkazy, které nemohly být provedeny v původním řízení před soudem prvního stupně nebo též před odvolacím soudem (také za podmínek uvedených v § 205a a § 211a), které mohou přivodit příznivější rozhodnutí ve věci.

V prvním případě jde o takové skutečnosti a důkazy, o kterých účastník nevěděl. V druhém případě účastník sice řádně označil všechny důkazy, ale nemohly být provedeny pro existenci nějaké překážky (např. listinný důkaz nebyl nalezen). K podání žaloby je oprávněn účastník, popř. jeho právní nástupce, v jehož neprospěch původní rozhodnutí vyznělo. Řízení o žalobě na obnovu řízení provádí vždy soud, který rozhodoval v prvním stupni. V řízení soud nejprve rozhodne o povolení obnovy nebo o jejím zamítnutí a poté případně věc znovu projedná a rozhodne. Nové rozhodnutí může být napadeno odvoláním stejně jako každé jiné prvostupňové rozhodnutí.

¹⁵ Účinná od 1. ledna 2001.

Žaloba pro zmatečnost slouží ke zrušení rozhodnutí, které bylo vydáno v řízení postiženém zásadními a podstatnými vadami (bylo zmatečné), a to bez ohledu na to, jestli je konečné rozhodnutí věcně správné. Předmětem žaloby je zásadně rozhodnutí, kterým řízení skončilo. Nemusí se vždy jednat o rozhodnutí ve věci samé. Podmínky přípustnosti podání žaloby upravuje občanský soudní řád ve svém § 229, který obsahuje taxativní výčet důvodů. Rozhodnutí, proti kterým je žaloba přípustná, rozdělil zákonodárce do čtyř skupin,¹⁶ přičemž první skupina upravuje základní případy přípustnosti žaloby pro zmatečnost a další skupiny rozšiřují přípustnost žaloby pro zmatečnost na další případy vedle případů uvedených v první skupině. Například rozsudek lze napadnout pro nesprávné obsazení soudu (§ 229 odst. 1), ale i pro překážku *res iudicata* (§ 229 odst. 2). K podání žaloby pro zmatečnost je aktivně legitimován účastník původního řízení, případně jeho právní nástupce, v některých případech i vedlejší účastník, státní zástupce nebo Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových.¹⁷ Žalobu pro zmatečnost zásadně projednává a rozhoduje o ní soud prvního stupně, výjimku z této zásady upravuje § 235a odst. 1 ve spojení s § 229 odst. 3 a 4. Soud může rozhodnout tak, že žalobu zamítne nebo tak, že napadené rozhodnutí zruší a postupuje dál podle uplatňovaného důvodu žaloby.

Dovolání je mimořádným opravným prostředkem, kterým lze napadnout pouze rozhodnutí soudu odvolacího. „Má bránit tomu, aby poměry účastníků nebyly upraveny rozhodnutími odvolacích soudů, která vycházejí z nepodložených skutkových závěrů, z nesprávných právních posouzení nebo byla vydána v řízení, které trpělo vážnými procesními vadami.“¹⁸ Právní úpravu dovolání obsahuje § 236 až § 243d OSŘ. Základním účelem dovolacího řízení je umožnit zrušení rozhodnutí odvolacího soudu a umožnit opětovné projednání věci soudem prvního nebo druhého stupně. Možnost vydat zrušující rozhodnutí je zakotvena v § 243b odst. 2, který stanoví, že pokud dovolací soud dovolání neodmítne a ani po přezkoumání rozhodnutí nezamítne, potom rozhodnutí zruší. Dovolací soud nemůže rozhodnutí změnit, a to ani v případě, kdy by zjištěný skutkový stav věci takový postup opodstatňoval. Na základě ustanovení § 243b odst. 3 může soud zrušit nejen napadené rozhodnutí, ale i rozhodnutí soudu prvního

¹⁶ Viz § 229 odst. 1 – 4 OSŘ.

¹⁷ Za podmínek § 231 OSŘ.

¹⁸ KINDL, M., ŠÍMA, A., DAVID, O.: *Občanské právo procesní*, 2. rozšířené vydání, Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 290.

stupně. Předmětem dovolání musí být výlučně rozhodnutí krajského nebo vrchního soudu vydané v řízení o odvolání proti soudu prvního stupně. Dovolání může podat účastník, jeho právní nástupce nebo vedlejší účastník.¹⁹ Dovolatel musí být až na výjimky²⁰ zastoupen advokátem nebo notářem.

Podání dovolání je přípustné pouze za existence některého z taxativně stanovených důvodů podle § 241a odst. 2 písm. a) a b) a odst. 3. Dovolání lze podat především z toho důvodu, že řízení je postiženo vadou, která mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci. Touto vadou je např. situace, kdy soud neposkytl poučení podle § 118a o povinnosti tvrdit rozhodné skutečnosti a navrhnout důkazy nebo případ, kdy soud přihlédl k novým skutečnostem a důkazům v rozporu s ustanovením § 205a a § 211a. Druhým dovolacím důvodem je nesprávné právní posouzení věci odvolacím soudem. Posledním dovolacím důvodem je případ, kdy rozhodnutí vychází ze skutkového zjištění, které nemá podle obsahu spisu v podstatné části oporu v provedeném dokazování. Občanský soudní řád výslovně vypočítává případy, proti kterým není dovolání přípustné. Jedná se např. o tzv. bagatelní věci²¹ nebo o většinu věcí upravených zákonem o rodině. Dovolací soud může napadené rozhodnutí buďto zrušit, nebo dovolání zamítnout. Zrušující rozhodnutí jsou charakteristickým znakem kasačního systému. Kromě těchto dvou meritorních rozhodnutí může dovolací soud vydat i procesní rozhodnutí, kterým může dovolací řízení zastavit (např. pokud dovolatel vzal dovolání zpět) nebo dovolání odmítnout (např. pokud bylo dovolání podáno opožděně). Funkcí dovolání je mimo jiné i sjednocování judikatury soudů. K naplňování této úlohy přispívá i to, že příslušným soudem k rozhodnutí o dovolání je pouze Nejvyšší soud.

¹⁹ Nikoli ale proti vůli účastníka, na jehož straně v řízení vystupuje.

²⁰ Viz § 241 odst. 2, 3 OSŘ.

²¹ Bagatelními věcmi jsou podle platného znění OSŘ věci týkajících se peněžitého plnění nepřevyšující 50000 Kč, přičemž v obchodních věcech 100000 Kč.

2. Opravné systémy

2.1 Obecně k opravným systémům

Právní úprava opravných prostředků vychází z tzv. opravných systémů. Těmi rozumíme „obecnější vymezení principů ovládajících opravné řízení.“²² Procesní teorie rozlišuje tři, resp. dva základní opravné systémy, a to apelační, kasační, popř. revizní. Poslední uvedený nenachází v současné době v našem právním řádu uplatnění. Rozhodujícím prvkem pro toto dělení je rozsah přezkumné činnosti opravného soudu, tedy soudu odvolacího nebo soudu rozhodujícího o mimořádných opravných prostředcích. Rozlišování opravných systémů má význam jak z hlediska oprávnění a povinností opravného soudu, tak z hlediska právního postavení osob podávajících opravný prostředek.

V našem občanském soudním řízení se uplatňuje systém neúplné apelace v rámci rozhodování o odvolání a kasační systém v rámci rozhodování o dovolání. Další mimořádný opravný prostředek, a to žaloba o zmatečnost, je vybudován také na kasačním principu. Obnovu řízení nelze zařadit do řádného opravného systému; jedná se o opravný prostředek *sui generis*. Systém úplné apelace, na němž bylo do 31. 12. 2000 vybudováno odvolací řízení, je zachován pro nesporná řízení (jde o věci uvedené v § 120 odst. 2), pro přezkoumání rozsudků pro uznání, rozsudků pro zmeškání a rozhodnutí, jimiž se nerozhoduje ve věci samé, a pro odvolání proti rozhodnutím vydaným v řízení o výkon rozhodnutí (§ 254 odst. 5). Platnou právní úpravou se budu zabývat v následující kapitole, nyní se však pokusím o obecnou charakteristiku jednotlivých opravných systémů. Rozdíly mezi opravnými systémy lze nalézt především v těchto třech oblastech:

- a) v rozsahu přezkumné činnosti soudu,
- b) ve způsobu rozhodnutí soudu,
- c) v možnosti uvádět nové skutečnosti a důkazy.

²² WINTEROVÁ, A.: *Civilní právo procesní*, 3. aktualizované vydání, Praha: Linde Praha, a. s., 2004, s. 431.

Rozsahem přezkumné činnosti opravného orgánu rozumíme možnost přezkumu skutkové i právní stránky věci nebo jen právní stránky věci. Skutkovou stránkou věci jsou poznatky o konkrétních skutečnostech jako např. důvod a doba nabytí vlastnického práva a držení určité věci žalobcem. Právní stránkou věci je míněno posouzení konkrétních právních poměrů podle objektivního práva, tedy v uvedeném případě se jedná o nezbytnou znalost právní úpravy nabytí vlastnického práva vydržením a její aplikovatelnost na konkrétní příklad. S rozsahem přezkumné činnosti soudu úzce souvisí možnost rozhodujícího orgánu provést vlastní dokazování.

Soud může v podstatě rozhodnout těmito způsoby – rozhodnutí potvrdit, zrušit nebo změnit. Okolnost, zda-li je přípustná změna rozhodnutí, významně charakterizuje jednotlivé typy opravných systémů.

Nové skutečnosti a důkazy neboli **novoty** nebo **nova** jsou takové skutečnosti a důkazy, které nebyly některým účastníkem řízení uvedeny v řízení před soudem prvního stupně a které ani jinak v průběhu tohoto řízení nevyšly najevo. Jsou jimi i skutečnosti a důkazy, které sice byly účastníkům (nebo soudu) známy v době řízení před soudem prvního stupně, ale z určitých důvodů nebyly navrženy a provedeny. Pokud by bylo uplatňování novot v rámci opravného řízení přípustné bez omezení, byla by tím povinnost účastníků k pečlivé přípravě řízení a koncentrovanému vedení sporu podlomena a řízení by se podstatně prodlužovalo a prodražovalo. Z tohoto důvodu byla zařazena do většiny evropských procesních řádů určitá omezení možnosti uplatnění novot.

V rámci novot lze rozlišit dvě skupiny nových skutečností a důkazů, a to tzv. *nova reperta* a *nova producta*²³. Pojmem **nova reperta** se rozumí:

- skutečnosti, které nebyly účastníkovi, který měl povinnost tvrzení, známy do konce ústního jednání,
- důkazní prostředky sloužící k prokázání těchto skutečností a
- důkazní prostředky sloužící k prokázání skutečností již známých, avšak účastníkům nebyly tyto důkazy známy nebo nebyly proveditelné.

Všechny tyto novoty mají společné, že podklady soudu prvního stupně byly v momentě rozhodném pro vydání rozhodnutí nesprávné nebo neúplné. Pro zachování principu

²³ Toto dělení uvádí např. FASCHING, H. W.: *Lehrbuch des österreichischen Zivilprozessrechts*, 2. Auflage, Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 1990, s. 873 – 4.

právní jistoty v řízení se však nejeví jako vhodný takto široký výklad pojmu *nova reperta*. Proto se pod tímto pojmem ve smyslu procesního práva rozumí jen takové skutečnosti a důkazy, které byly účastníkům do skončení ústního jednání neznámé, a proto jimi nemohla být splněna povinnost tvrzení nebo důkazní povinnost, a to bez jejich zavinění. Pod pojmem **nova producta** se skrývají takové skutečnosti, které vznikly až po okamžiku rozhodném pro vydání rozhodnutí a důkazní prostředky, které slouží k jejich prokázání. Rozhodnutí soudu prvního stupně by bylo podle původně zjištěných skutečností a provedených důkazů správné a úplné, avšak odporovalo by mimo jiné i právu na spravedlnost, pokud by odvolací soud nepřihlédl k nově vzniklým skutečnostem a důkazům o nich.

2.2 Apelační systém

Jedná se o nejširší opravný systém. Umožňuje opravnému soudu přezkoumat rozhodnutí soudu první instance jak po stránce skutkové, tak po stránce právní. Pro účastníka řízení představuje možnost napadnout prvoinstanční rozhodnutí z důvodů vad skutkových i právních. Tento opravný systém bývá pro účastníka řízení velice výhodný, protože s výjimkou dodržení zákonné lhůty nebývá vázán na splnění dalších zvláštních podmínek. Apelační soud může provádět dokazování za účelem přezkoumání napadeného rozhodnutí. V případě důvodných pochybností může pak provést vlastní dokazování a rozhodnout na základě vlastních poznatků. Pokud by v apelačním systému nebyla dána možnost provedení vlastního dokazování, byl by pak opravný prostředek založený na tomto principu pouze opravným prostředkem formálním.

Soud druhého stupně může na základě provedeného opravného řízení napadené rozhodnutí změnit, potvrdit nebo zrušit a věc vrátit soudu prvního stupně k novému projednání. Oprávnění apelačního soudu změnit rozhodnutí představuje klíčovou vlastnost apelačního systému. Jedná se o rozhodnutí zásadně konečné. Pokud by byla dána v systému opravných prostředků možnost dalšího přezkumu, nešlo by již o rozhodování o skutkových otázkách, ale pouze o otázkách právních. Skutkový stav je tedy vždy zjištěn apelačním soudem s konečnou platností.

Apelační systém se dále člení na systém úplné apelace a neúplné apelace, a to na základě toho, zda je možné v opravném řízení přihlížet k novým skutečnostem a důkazům.

2.2.1 Úplná apelace

V rámci úplné apelace může soud druhého stupně přihlížet k novým skutečnostem a důkazům. Tento systém je velmi benevolentní k účastníkům, ale zároveň bývá příčinou průtahů řízení, a tím i zvýšených nákladů soudní ochrany. Umožňuje účastníkům si ponechat relevantní skutečnosti a důkazy až do odvolacího řízení a oddalovat tak konečné rozhodnutí. Odpůrci tohoto systému se domnívají, že jeho uplatnění svádí k nepozornosti, nedbalosti, zneužívání dané volnosti a zmenšuje energii soudu prvního stupně.

2.2.2 Neúplná apelace

Neúplná apelace představuje pro účastníky řízení daleko přísnější režim. Neposkytuje jim možnost uvádět nové skutečnosti a důkazy a v procesní teorii tak mluvíme o uplatnění **zákazu novot**. Užití neúplné apelace vychází ze zásady, že soud prvního stupně je instancí skutkovou, tj. instancí, u které mají být zásadně při jediném jednání provedeny všechny důkazy potřebné k prokázání sporných právně významných skutkových tvrzení. K tomu zákon ukládá účastníkovi povinnost tvrdit před soudem prvního stupně všechny pro věc v té době existující právně významné skutečnosti a označit všechny v té době dostupné důkazy způsobilé k jejich prokázání.

2.3 Kasační systém

Kasační systém je v porovnání s apelačním systémem užším opravným systémem. Dovoluje přezkum rozhodnutí výlučně po stránce právní a nikoliv tedy po stránce skutkové. Kasační soud se zabývá otázkou, zda v předchozím řízení nedošlo k porušení hmotného nebo procesního práva. Nemá možnost přezkoumat skutkové

okolnosti. Z této omezené možnosti přezkumu vyplývá i rozsah možného vlastního dokazování. Kasační soud není oprávněn k vlastnímu dokazování, které by mohlo změnit skutkové okolnosti, na kterých je založeno napadené rozhodnutí.

Opravný soud může napadené rozhodnutí potvrdit nebo zrušit a vrátit věc soudu prvního stupně k novému projednání a rozhodnutí. Nemůže sám rozhodnutí změnit. Důvodem této konstrukce je omezená možnost přezkumu rozhodnutí a vlastního dokazování. Je třeba, aby ve věci rozhodl soud, který může posoudit rozhodnutí jak po stránce skutkové, tak po stránce právní. Tento soud je však vázán právním názorem kasačního soudu. Někdy se v literatuře kasační systém nazývá systémem zrušovacím.

Účastníci nemohou v opravném řízení uvádět nové skutečnosti a navrhopat nové důkazy, což je vzhledem k zákazu vlastního dokazování zcela logické. Při rozhodování musí kasační soud vycházet ze skutkových zjištění uvedených ve spisu.

2.4 Revizní systém

Stejně jako v případě kasačního systému, je i v revizním systému umožněno opravnému soudu přezkoumat napadené rozhodnutí jen po stránce právní, tzn. z hlediska hmotněprávních a procesněprávních vad. Revizní systém vznikl jako modifikace kasačního systému vykazující zároveň některé znaky apelačního systému.

Revizní soud může napadené rozhodnutí potvrdit, zrušit a věc vrátit k novému projednání a rozhodnutí, ale také změnit. Možnost vlastního rozhodnutí ve věci představuje společný prvek se systémem apelačním. Změna rozhodnutí je ale přípustná pouze za předpokladu, že soud prvního stupně správně zjistil skutkový stav, ale tento skutkový stav nesprávně právně posoudil. Soud tak vychází ze skutkového stavu zjištěného soudem nižšího stupně. K vlastnímu dokazování není oprávněn.

Uvádění nových skutečností a důkazů nepřichází v rámci revizního systému vzhledem nemožnosti provedení vlastního dokazování v úvahu.

3. Současná právní úprava podle OSŘ

Od 1. dubna 1964, kdy nabyl účinnosti současný občanský soudní řád, došlo ke schválení řady novelizačních zákonů. Časté změny způsobily, že se z občanského soudního řádu stal chaotický a složitý právní předpis, v němž se lze jen těžko orientovat a pro laickou veřejnost se stává tento úkol téměř nemožným. Potřeba rekonstrukce se proto jeví více než nezbytnou. Snaha o její provedení se objevila již před mnoha lety, avšak k její realizaci zatím stále nedošlo. Podle A. Winterové by nyní stálo za úvahu připravit alespoň nový civilní soudní řád pro nalézací sporné řízení,²⁴ Budoucnost českého civilního procesu však není předmětem této práce, a proto se nyní vrátím k již provedeným novelám občanského soudního řádu a jejich vlivu na koncepci opravných prostředků. Podstaty opravného řízení se v posledním desetiletí výrazně dotkly především novely provedené zákony č. 30/2000 Sb. (tzv. **velká novela**) a č. 59/2005 Sb. Úpravy opravných prostředků se lehce dotýká i poslední zásadní novela občanského soudního řádu, a to novela provedená zákonem č. 7/2009 Sb (tzv. **souhrnná novela**).

3.1 Novela provedená zákonem č. 30/2000 Sb.

Velká novela zasáhla asi nejvíce právě do části čtvrté občanského soudního řádu, která obsahuje úpravu opravných prostředků. Včlenila do našeho civilního procesního řádu princip neúplné apelace, který tak nahradil princip úplné apelace uplatňovaný v odvolacím řízení do 31. prosince 2000. Podle dřívějšího znění občanského soudního řádu bylo možné v odvolání uvést nové skutečnosti a důkazy. V praxi měla tato procesní situace negativní dopad na délku řízení. Účastníci řízení často prováděly důkazy k již učiněným tvrzením teprve v rámci odvolacího řízení nebo vznášely nová tvrzení, k jejichž prokázání navrhovali nové důkazy. Odvolací soudy pak nemohly doplnit dokazování pro přílišný rozsah takového doplnění a prvoinstanční rozhodnutí byla často zrušována a vracena soudům prvního stupně k novému řízení. Stejný postup volily odvolací soudy i v případech, kdy sice nešlo o rozsáhlejší doplnění

²⁴ Blíže viz WINTEROVÁ, A.: Nad perspektivami českého civilního procesu, *Právní rozhledy*, č. 19, 2008.

dokazování, ale „navrhovaný nový důkaz byl tak významný z hlediska dosavadního vývoje řízení, že by se v podstatě jednalo o systémově nepřijatelné jednoinstanční rozhodování, pokud by skutkové a právní závěry z takto doplněného dokazování činil pouze odvolací soud.“²⁵ Zmíněná úprava byla značně pohodlná pro účastníky řízení. Pokud opomněli uvést některé skutečnosti a důkazy v původním řízení, měli možnost nápravy v odvolacím řízení. Tento stav vedl logicky k většímu uspokojení odvolatele než strany, která byla v řízení před soudem prvního stupně úspěšná.

Co vedlo zákonodárce k podstatným změnám odvolacího řízení? Odpověď nalézáme v důvodové zprávě k zákonu č. 30/2000 Sb. Je to především již zmíněná délka řízení. Jedním z hlavních cílů zákona bylo, aby z činnosti soudů byly odstraněny zbytečné průtahy (čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod), a aby soudy rozhodovaly o občanských právech nebo závazcích v přiměřené době (čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod).

S účinností k 1. lednu 2001 tak došlo ke zvýšení odpovědnosti účastníků za současného zvýšení odpovědnosti soudů prvního stupně za výsledek řízení. Řada pochybení při zjišťování skutkového stavu věci, která byla dříve reparovatelná v odvolacím řízení, může být v systému neúplné apelace řešena jen zrušením rozhodnutí soudu prvního stupně a vrácením věci k dalšímu řízení. Tento způsob rozhodování je však vlastní kasačnímu opravnému systému a v apelačním systému by se měl vyskytovat spíše výjimečně. O minimalizaci kasačních rozhodnutí v rámci odvolacího řízení se pokusila novela provedená zákonem č. 59/2005 Sb., které se budu věnovat později v podkapitole 3.2.

System neúplné apelace našel své vyjádření především v ustanoveních § 119a, § 205a, § 211a a § 213 odst. 3 OSŘ. Všechna tato ustanovení se zabývají otázkou uplatňování nových skutečností a důkazů a zavádí zákaz novot do odvolacího řízení. Ve smyslu § 205a nemohou být v odvolání proti meritornímu rozhodnutí odvolacím důvodem skutečnosti nebo důkazy, které nebyly uplatněny před soudem prvního stupně. Neúplná apelace však nebyla zavedena bezvýjimečně.

²⁵ Derka, L.: Poznámka k neúplné apelaci, *Právní rozhledy*, č. 7, 2002.

K rozdělení zavedených výjimek využijí členění A. Mackové,²⁶ podle kterého můžeme rozlišit tři skupiny výjimek:

- a) exekuční řízení (OSŘ pro ně uvedl výjimku výslovně v § 254 odst. 4),
- b) řízení, pro která platí vyšetřovací zásada (tedy nesporná řízení vyjmenovaná v § 120 odst. 2),
- c) skupina případů uvedených v § 205a pod písm. a) až e)²⁷.

Režim úplné apelace byl zachován také pro odvolání proti rozsudku pro uznání a rozsudku pro zmeškání, což vyplývá z ustanovení § 205b. Uplatnění režimu úplné apelace v exekučním řízení se jeví jako logický důsledek povahy tohoto řízení. V rámci exekučního řízení je třeba přihlídnout k ustanovení § 212a odst. 3, na základě kterého smí odvolací soud v řízení o výkonu rozhodnutí přihlídnout k novým skutečnostem a důkazům, jež když byly uplatněny.

Ustanovení § 205a odst. 2 stanoví, že ve věcech uvedených v § 120 odst. 2 se omezení podle odst. 1 neuplatní. Důvodem zachování režimu úplné apelace je uplatňování vyšetřovací zásady v těchto řízeních. Soud je odpovědný za zjištění skutkového stavu věci a zákaz novot by nebyl odůvodněný. Jedná se o tato řízení:

- ve věcech, v nichž lze zahájit řízení i bez návrhu,
- o povolení uzavřít manželství,
- o určení a popření rodičovství,
- o určení, zda je třeba souhlasu rodičů dítěte k jeho osvojení,²⁸
- o osvojení,
- o jmenování rozhodce nebo předsedajícího rozhodce,
- o přivolení k výpovědi z nájmu bytu,
- o zákonnosti zajištění cizince a o jeho propuštění a
- o některých otázkách obchodních společností, družstev a jiných právnických osob.

V § 205a se v návaznosti na § 205 odst. 2 písm. f) vymezuje, za jakých podmínek jsou nové skutečnosti a nové důkazy způsobilým odvolacím důvodem. Novoty lze uvést v odvolání proti rozsudkům a usnesením ve věci samé, které byly

²⁶ MACKOVÁ, A.: Opravné prostředky v novele občanského soudního řádu provedené zákonem č. 30/2000 Sb. *Bulletin advokacie*, č. 8, 2000.

²⁷ Novelou provedenou zák. č. 59/2005 Sb. bylo vloženo nové písm. d), a tak uvedené důvody obsahuje nyní písm. a) až f).

²⁸ Vloženo do § 120 odst. 2 spolu s řízením o výpovědi z nájmu bytu zákonem č. 30/2000 Sb.

vydány ve sporném řízení (s výjimkou rozsudků pro uznání a pro zmeškání), a proti rozsudkům vydaným ve věcech, o nichž bylo rozhodnuto jiným orgánem, jen za podmínek uvedených v § 205a odst. 1. Všechny případy uvedené pod písm. a) až e) jsou stále součástí platné právní úpravy, a proto si zaslouží důkladnější rozbor. Novela hovoří o pěti případech přípustnosti uplatnění nových skutečností a důkazů. Nové skutečnosti a důkazy jsou podle § 205a odst. 1 odvolacím důvodem jen tehdy, jestliže:

- *se týkají podmínek řízení, věcné příslušnosti soudu, vyloučení soudce (přisedícího) nebo obsazení soudu;*

Podle § 103 soud kdykoli za řízení přihlíží k tomu, zda jsou splněny podmínky řízení, tedy podmínky za nichž může rozhodnout ve věci samé. Patří mezi ně např. aby věc náležela do pravomoci českých soudů, aby byla dána věcná, funkční a místní příslušnost nebo aby projednání a rozhodnutí věci nebránila překážka zahájeného řízení (litispence). Jde-li o takový nedostatek podmínky řízení, který nelze odstranit, soud řízení zastaví. Jde-li o nedostatek podmínky řízení, který lze odstranit, avšak se ho nepodaří odstranit, řízení se také zastaví (§ 104 odst. 1, 2). Nedostatek podmínek řízení nelze připustit ani v odvolacím řízení založeném na zásadě neúplné apelace. Totéž, co jsem uvedla o podmínkách řízení, platí z obdobných důvodů o věcné příslušnosti soudu, o vyloučení soudců (přisedících) a o obsazení soudu.

- *jimi má být prokázáno, že v řízení došlo k vadám, které mohly mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci;*

Jedná se o jiné vady než ty, které jsou upraveny pod písm. a). Mohou jimi být např. odnětí možnosti účastníka jednat před soudem nebo neposkytnutí poučení o povinnosti tvrzení a povinnosti důkazní.

- *jimi má být zpochybněna věrohodnost důkazních prostředků, na nichž spočívá rozhodnutí soudu prvního stupně;*

„Závěr soudu o věrohodnosti důkazního prostředku je často rozhodující pro zjištění skutkového stavu věci, neboť předurčuje, co lze považovat v soudním řízení za pravdivé (prokázané) a co nikoliv. Účastník (vedlejší účastník) přitom nemůže „předvídat“, jak bude soud prvního stupně hodnotit důkazní prostředky z hlediska jejich věrohodnosti;

výsledek hodnocení důkazů soud uvede až v odůvodnění svého rozhodnutí ve věci samé²⁹. Při hodnocení důkazů se uplatňuje zásada volného hodnocení důkazů, což vyplývá z § 132. Důkazy hodnotí soud podle své úvahy, a to každý důkaz jednotlivě a všechny důkazy v jejich vzájemné souvislosti. Odvolatel může zpochybnit věrohodnost jen takových důkazních prostředků, na kterých spočívá rozhodnutí soudu prvního stupně. Zpochybňování ostatních důkazních prostředků by nemělo smysl. Věrohodnost důkazních prostředků nelze zpochybnit tím, že účastník navrhne jiné důkazy, pomocí kterých má být skutkový stav věci zjištěn jinak, než jak ho zjistil soud prvního stupně na základě jím provedeného hodnocení důkazů. Tím soudu pouze navrhuje další důkazy, nezpochybňuje však věrohodnost již provedených důkazů.

- *odvolatel nebyl řádně poučen podle § 119a odst. 1;*

V § 119a byla zakotvena poučovací povinnost soudu. Jejím smyslem je poskytnout účastníkům poslední možnost ke splnění povinnosti tvrzení a důkazní povinnosti v řízení před soudem prvního stupně, neboť v odvolacím řízení to v souladu se zásadou neúplné apelace není možné. Poučení směřuje jen vůči účastníkům přítomným při jednání, přičemž poučení jim může být poskytnuto též tím, že bude poskytnuto jejich zástupci s procesní plnou mocí (srov. § 32 odst. 3); není tedy určeno účastníkům, kteří se jednání z jakéhokoliv důvodu, ať už omluveně nebo neomluveně, nezúčastnili. Neposkytuje se v případě, kdy soud prvního stupně rozhoduje bez nařízení jednání. Chybějící poučení o důsledcích neúplné apelace má za následek, že se celé odvolací řízení bude řídit pravidly úplné apelace, tedy že omezení možnosti uvést nové skutečnosti a nové důkazy se při podání odvolání vůbec neuplatní.

- *nastaly (vznikly) po vyhlášení (vydání) rozhodnutí soudu prvního stupně.*

Musí jít o skutečnosti a důkazy zcela nové. Jejich novost lze bez průtahů zjistit, a proto je podle důvodové zprávy možné připustit, aby k nim bylo v odvolacím řízení přihlíženo a aby je účastník nemusel vždy uplatňovat až návrhem na obnovu řízení a čekat tak na právní moc rozhodnutí.

²⁹ BUREŠ, J., DRÁPAL, L., KRČMÁŘ, Z.: *Občanský soudní řád*. 7. vydání, Praha: C. H. Beck, 2006, s. 1116.

V systému neúplné apelace nelze omezit v uplatnění nových skutečností a důkazů jen odvolatele, ale je třeba zavést tato omezení i pro ostatní účastníky řízení. Na ně pamatoval zákonodárce v ustanovení § 211a. Povinnost tvrzení a důkazní povinnost mají všichni účastníci řízení, a proto možnost jejich uplatnění musí být v souladu se zásadou rovnosti účastníků řízení stejně upravena pro všechny. Pokud je omezeno odvolání odvolatele, musí být stejným způsobem omezení také ostatní účastníci odvolacího řízení. Jiní účastníci mohou uvádět nové skutečnosti a důkazy jen za podmínek uvedených v § 205a odst. 1. Jestliže nastala výjimka ze zákazu uplatňování novot podle § 205a písm. d) [ve znění účinném od 1.4. 2005 písm. e)], mohou jiní účastníci uplatňovat nové skutečnosti a důkazy jen v případě, že tak již učinil odvolatel. Výjimka primárně slouží k ochraně odvolatele, který i když byl přítomen jednání soudu prvního stupně, tak nebyl poučen o režimu neúplné apelace v odvolacím řízení. Možnost použít další výjimky uvedené v § 205a odst. 1 není vázána na postup odvolatele.

Ustanovení § 213 odst. 3 upravuje situaci, kdy by účastník řízení uplatnil novoty v rozporu s ustanovením § 205a či § 211a. Odvolací soud by pak při zjišťování skutkového stavu k takovým skutečnostem a důkazům na základě uvedeného ustanovení nepřihlédl.

Změna se dotkla i § 216. Úprava odst. 1 a vložení odst. 2 jsou dalším důsledkem uplatnění zásady neúplné apelace. Na základě nového znění § 216 odst. 1 nelze podat v odvolacím řízení vzájemnou žalobu. Její připuštění by znamenalo průlom do systému neúplné apelace. Na podání vzájemné žaloby lze nahlížet jako na uplatnění nových skutečností a důkazů, které je po nabytí účinnosti novely v odvolacím řízení nepřipustné. Z obdobných důvodů nelze v odvolacím řízení uplatnit nový nárok (formou změny žaloby), což výslovně stanoví § 216 odst. 2.

Zavedení systému neúplné apelace se také dotklo úpravy podmínek obnovy řízení. Důvody obnovy se přizpůsobily znění § 205a a § 211a. I když nové skutečnosti a důkazy není možné uplatnit v rámci odvolacího řízení, nebylo by opodstatněné narušit systém obnovy řízení jako mimořádného opravného prostředku.

Kromě úpravy odvolání doznalo podstatných změn také dovolací řízení, a to především v souvislosti se zavedením žaloby pro zmatečnost. Zmatečnost byla podle původní úpravy důvodem k podání dovolání nebo důvodem pro obnovu řízení. Podle

důvodové zprávy pak bylo podání dovolání z tohoto důvodu příčinou neúměrného a bezdůvodného zatížení Nejvyššího soudu. Účelem zavedení žaloby pro zmatečnost nebylo rozšíření možnosti mimořádného přezkumu, ale pouze jiné uspořádání opravného řízení. To, co bylo možno uplatňovat dříve jako důvod dovolání nebo jako důvod obnovy řízení, se novelou rozdělilo mezi tři mimořádné opravné prostředky. Právní úprava zmatečnosti svědčí o složitosti vývoje českého civilního procesu. Dnešní důvody zmatečnosti byly nejprve důvody obnovy řízení, později důvody dovolání a od 1. ledna 2001 jsou důvody žaloby pro zmatečnost. V praxi se pojem zmatečnost běžně užíval ještě před velkou novelou, a to v souvislosti s dovolacími důvody podle § 237.

V době přijetí tohoto zákona nebylo dost dobře možné předvídat všechny důsledky nové právní úpravy. Nyní, tedy více jak osm let po nabytí účinnosti tohoto zákona, už důsledky známe. Došlo tak ke zvýšení počtu podaných žalob na obnovu řízení a k častému využívání žaloby pro zmatečnost, jak předpokládala A. Macková?³⁰ K počtu podaných žalob na obnovu řízení a žalob pro zmatečnost přikládám grafy v Příloze I. V roce 2000, tedy ještě před novelou, bylo podáno 20 žalob na obnovu řízení. O rok později to bylo již 108 a v roce 2002 se počet žalob více než zdvojnásobil. V případě žalob pro zmatečnost statistika uvádí pro rok 2001 54 podaných žalob a pro rok 2002 již 175. Počet podání obou uvedených žalob setrvale narůstal a v roce 2008 tak byla žaloba na obnovu řízení podána ve 411 případech a žaloba pro zmatečnost ve 343 případech. Lze tedy uzavřít, že předpokládaný stav nastal. Pro doplnění vývoje uplatňování mimořádných opravných prostředků, ještě uvádím počet podaných dovolání. V roce 2000 napadlo občanskoprávní a obchodní kolegium Nejvyššího soudu celkem 3076 nových dovolání, v roce 2001 to bylo 3102 a v roce 2002 pak 3396.

³⁰ MACKOVÁ, A.: Opravné prostředky v novele občanského soudního řádu provedené zákonem č. 30/2000 Sb. *Bulletin advokacie*, č. 8, 2000.

3.2 Novela provedená zákonem č. 59/2005 Sb.

V praxi vedlo zavedení principu neúplné apelace do našeho občanského soudního řízení ke zvýšení počtu zrušujících rozhodnutí odvolacích soudů. Soudní spory často probíhaly mezi jednotlivými instancemi opakovaně, odvolací soudy někdy i vícekrát rušily rozhodnutí soudu prvního stupně, než došlo k jeho potvrzení. Jak upozorňuje i důvodová zpráva, důsledkem byla v řadě případů neúnosná délka řízení a důvodný pocit účastníků, že nemohou v reálném čase dosáhnout konečného rozhodnutí ve věci. Cílem novely provedené zákonem č. 59/2005 Sb. bylo zrychlení řízení před soudy první a druhé instance tím, že až na výjimky zabrání rušení rozsudků soudů první instance odvolacími soudy. Tato novela je založena na principu, že rozhodovaná věc by měla projít každou z instancí soudní soustavy zásadně pouze jednou. Odvolací soud se měl stát od 1. dubna 2005³¹ plnohodnotnou instancí skutkovou, tzn. že od této chvíle nejen že ověří postup soudu prvního stupně, nýbrž dospěje-li k závěru, že odvolací soud postupoval nesprávně, sám zjistí dokazováním skutkový stav tak, aby mohl ve věci s konečnou platností rozhodnout. Tímto došlo k omezení zásady dvojinstančnosti řízení. S námitkou, že omezením zásady dvojinstančnosti dochází k porušení ústavně zakotveného práva na spravedlivý proces, se zákonodárce mimo jiné vypořádává tím, že v důvodové zprávě uvádí, že Listina základních práv a svobod tuto zásadu explicitně mezi základními procesními zásadami (čl. 36 až 40 LZPS) nezmiňuje. Na zeslabení této zásady lze pohlížet v pozitivním smyslu tak, že prospívá jiné složce práva na spravedlivý proces, a to právu na rozhodnutí v přiměřené době.

Zákon omezil důvody, pro které odvolací soud zruší prvoinstanční rozhodnutí. Výjimku připouští jen v případě velmi závažných pochybení soudu prvního stupně. Ve srovnání s německou úpravou však nešla novela tak daleko, že by možnost zrušení rozhodnutí podmiňovala též návrhem účastníka na zrušení.

K omezení kasačního principu v odvolacím řízení došlo především zavedením taxativního výčtu důvodů zrušení rozhodnutí soudu prvního stupně, který nahradil dřívější výčet demonstrativní. Taxativně vymezené důvody zrušení rozhodnutí jsou

³¹ Nabytí účinnosti zák. č. 59/2005 Sb.

upraveny v novém znění § 219a. Odvolací soud od účinnosti novely může rozhodnutí zrušit jen z těchto důvodů:

- a) jsou tu takové vady, že řízení nemělo proběhnout pro nedostatek podmínek řízení nebo rozhodoval věcně nepřislušný soud nebo vyloučený soudce anebo soud nebyl správně obsazen (ledaže místo samosoudce rozhodoval senát) popřípadě i jiné vady, které mohly mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci, a za odvolacího řízení nemohla být zjednána náprava,
- b) rozhodnutí není přezkoumatelné pro nesrozumitelnost nebo nedostatek důvodů,
- c) soud nepřibral za účastníka toho, kdo měl být účastníkem,
- d) soud nepokračoval v řízení s tím, kdo je procesním nástupcem účastníka, který po zahájení řízení ztratil způsobilost být účastníkem řízení.

V případě prvoinstančních meritorních rozhodnutí má odvolací soud možnost zrušit rozhodnutí ještě z jednoho důvodu,³² a to jestliže ke zjištění skutkového stavu ve věci je třeba provést další účastníky navržené důkazy, které nemohou být provedeny v odvolacím řízení (§ 213 odst. 3 a 4), přičemž ustanovení § 213 odst. 5 (zákazu novot v neúplné apelaci) tím nesmí být dotčeno.

Výčet důvodů pro zrušení rozhodnutí byl v podstatě převzat z dřívějšího § 221 odst. 1 písm. c), d) a e), pozměněn byl důvod uvedený v § 221 odst. 1 písm. b)³³ a výrazně omezena uplatnitelnost důvodu uvedeného v § 221 odst. 1 písm. a).³⁴ Přibyla formulace *jiné vady, které mohly mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci*, kterou se zákonodárce snaží zabránit případům, kdy by jinak taxativní výčet důvodů znemožňoval soudci zrušit rozhodnutí v případě dalších, stejně závažných vad. Nadměrnému užívání tohoto kasačního důvodu brání dovětek *a za odvolacího řízení nemohla být zjednána náprava*.

Na nový § 219a navázalo nové znění § 220, které předpokládá, že odvolací soud změní meritorní rozhodnutí za podmínky, že:

- a) soud prvního stupně rozhodl nesprávně, ačkoliv správně zjistil skutkový stav;
- b) po doplnění nebo zopakování dokazování je skutkový stav věci zjištěn tak, že je možné o věci rozhodnout;
- c) jestliže schválí smír.

³² Viz § 219a odst. 2.

³³ Nyní § 219a odst. 1 písm. a).

³⁴ Nyní § 219a odst. 2.

Pro doplnění je třeba uvést, že § 220 pamatuje i na změnu nemeritorních rozhodnutí, a to v odst. 3.³⁵ Dále bylo do § 205a odst. 1 vloženo písm. d), které však upravuje situaci, kterou bylo již dříve možné podřadit pod písm. b), jak potvrdila i judikatura Nejvyššího soudu.³⁶ Další výjimku z režimu neúplné apelace představuje toto ustanovení:

d) nové skutečnosti a důkazy jsou odvolacím důvodem jen tehdy, jestliže jimi má být splněna povinnost tvrdit všechny pro rozhodnutí ve věci významné skutečnosti nebo důkazní povinnost, a to za předpokladu, že pro nesplnění některé z uvedených povinností neměl odvolatel ve věci úspěch a že odvolatel nebyl řádně poučen podle § 118a odst. 1 až 3.

Předpokladem pro užití tohoto ustanovení je skutečnost, že odvolatel neměl podle obsahu rozhodnutí soudu prvního stupně ve věci úspěch jen proto, že neunesl břemeno tvrzení nebo důkazní břemeno. Poučení podle § 118a odst. 1 až 3 soud poskytuje při úkonu přípravy jednání nebo při jednání. Účastník, který se k těmto úkonům nedostavil, tím soudu zabránil také v tom, aby mu poskytl poučení o jeho povinnosti tvrzení a o důkazní povinnosti. Nemohl-li soud prvního stupně z uvedeného důvodu poskytnout účastníkovi potřebné poučení, není dána výjimka ze zákazu uplatňování nových skutečností a důkazů podle § 205a odst. 1 písm. d), i kdyby věc byla rozhodnuta v neprospěch odvolatele pro neunesení břemene tvrzení nebo důkazního břemene. Ustanovení se uplatní i pro jiné účastníky řízení než odvolatele, ovšem za stejné podmínky jako výjimka uvedená v ustanovení § 205a odst. 1 písm. e) [ve znění účinném od 1.4. 2005]. Bylo by v rozporu s účelem tohoto ustanovení, pokud by novoty mohli uplatnit ostatní účastníci, bez toho aby je uplatnil odvolatel sám.

Také byl do § 213 nově vložen odst. 3 a 4. Je z nich zřejmý odlišný postup při opakování a doplňování dokazování. Oproti předchozí úpravě se omezení možnosti provádět dokazování v odvolacím řízení rozsahem tohoto dokazování vztahuje pouze na doplnění dokazování, nikoli na opakování, jak vyplývá z nově vloženého odst. 4.

³⁵ Podle § 220 odst. 3 *Nejsou-li podmínky pro potvrzení usnesení, jímž bylo rozhodnuto o předběžném opatření, nebo jiného usnesení, kterým nebylo rozhodnuto ve věci samé, nebo pro jejich zrušení podle §219a odst. 1, odvolací soud je změní.*

³⁶ Srov. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. 3. 2003, sp. zn. 21 Cdo 1491/2002, in Soubor rozhodnutí Nejvyššího soudu, sv. 24, C 1788.

Snahou zákonodárce bylo zrychlit řízení pomocí omezení kasačních rozhodnutí odvolacích soudů. Náhled do rozhodovací praxe soudů poskytují grafy v Příloze II. Ke snížení počtu zrušovacích rozhodnutí odvolacích soudů opravdu došlo. Zatímco v roce 2004 bylo zrušeno 11732 prvoinstančních rozhodnutí krajských soudů, v roce 2005 už jen 9205 a o další rok později klesl počet zrušujících rozhodnutí na 6861. Procentuálně bylo v roce 2004 vydáno 17,8 %, v roce 2005 jen 13,3 % a v roce 2006 pak 9,8 % zrušujících rozhodnutí. Novela měla ještě větší vliv na rozhodování vrchních soudů, u kterých došlo během dvou let ke snížení zrušujících rozhodnutí téměř o 10 %. Oproti roku 2004, kdy bylo u vrchních soudů v Praze a Olomouci průměrně vydáno 15,2 % zrušujících rozhodnutí, v roce 2006 to bylo jen 6,5 %.

3.3 Novela provedená zákonem č. 7/2009 Sb.

Zákonem č. 7/2009 Sb., došlo k poslední významné novelizaci civilního procesu. Hlavním cílem zákonodárce byla především snaha o zjednodušení civilního procesu, který se stal v důsledku časté novelizace občanského soudního řádu poměrně nepřehledným a komplikovaným. Nová úprava se týká především procesu doručování, protokolace, posílení prvků koncentrace řízení a omezení rozsahu odůvodňování rozhodnutí soudu. Patrná je tendence o zefektivnění obrany proti průtahům v řízení cestou elektronizace justice.

Souhrnná novela obsahuje také změny opravných prostředků, a to konkrétně dovolání. Důvodová zpráva sice nepodává ani stručnou charakteristiku změn dovolacího řízení, snahou zákonodárce ale zřejmě bylo snížení počtu podaných dovolání a tím snížení délky dovolacího řízení. Počet podaných dovolání k Nejvyššímu soudu dosáhl v roce 2008 čísla 5453 v občanskoprávních věcech, což je více jak dvojnásobek oproti roku 2003 (tehdy podáno 2632 dovolání). Konkrétní změny v dovolacím řízení lze shrnout do čtyř bodů:

- a) zvýšení hranice tzv. bagatelních sporů,
- b) upřesnění definice tzv. otázky zásadního právního významu,
- c) omezení přípustnosti dovolání (v exekučních věcech a v procesních věcech) a
- e) rozsahu odůvodnění usnesení dovolacího soudu³⁷.

Z hlediska využívaných opravných systémů nepřichází tato novela se žádnou změnou a tak pro úpravu dovolání zůstává zachován kasační princip. Koncepce odvolání není zákonem nijak výrazně dotčena a uplatňuje se i nadále princip neúplné apelace. Novela se dotkla úpravy uplatňování novot v exekučním řízení, když do § 254 vložila nový odst. 4 a 5 a dosavadní odstavce 4 až 6 označila jako odstavce 6 až 8. Novým odstavcem 5 se objevilo ustanovení umožňující uplatnění novot v exekučním řízení v občanském soudním řádu duplicitně.

³⁷ Blíže viz VLASÁK, M., Dovolání po souhrnné novele občanského soudního řádu. *Právní rozhledy*, č. 9, 2009.

3.4 Několik poznámek k platnému právnímu stavu k 1. 7. 2009

Uvedené změny úpravy opravných prostředků si zaslouží jisté shrnutí a několik volně souvisejících poznámek. Uplatnění systému apelace je charakteristické pro naši úpravu odvolání, zatímco uplatnění kasačního systému můžeme pozorovat především v naší úpravě dovolání. Od 1. ledna 2001 pronikl do našeho civilního procesního řádu princip neúplné apelace, který s několika výjimkami nahradil princip úplné apelace v odvolacím řízení. Apelační princip byl dále posílen novelou, která nabyla účinnosti 1. dubna 2005. Uplatnění neúplné apelace vyplývá především z ustanovení § 119a, § 205 odst. 2 písm. f), § 205a, § 211a a § 213 odst. 3 a § 216 odst. 1, 2 OSŘ. Zachování systému úplné apelace v odvolacím řízení je pak zakotveno v § 205a odst. 1 písm. a) až f), § 205a odst. 2 ve spojení s § 120 odst. 2, § 205b a § 254 odst. 4.

Dovolání, jakožto hlavní představitel kasačního systému, doznalo k 1. lednu 2001 také podstatných změn, a to především se zavedením žaloby pro zmatečnost. Stále se ale v našem civilním procesu uplatňuje ve své čisté podobě, přičemž jeho podoba tak zůstává z hlediska opravných systémů od začlenění zák. č. 519/1991 Sb. beze změn. Charakteristická vlastnost kasačního systému, tedy možnost vydat zrušující rozhodnutí je zakotvena v § 243b odst. 2 a 3 OSŘ. K posledním změnám v úpravě dovolání došlo souhrnnou novelou občanského soudního řádu, která se dotkla ustanovení § 237 odst. 2 písm. a) a odst. 3 a § 239 OSŘ.

3.4.1 Skutečnosti, k nimž je soud povinen přihlížet z úřední povinnosti

Po nabytí účinnosti velké novely se stala předmětem diskuzí odborné veřejnosti otázka skutečností, k nimž je soud povinen přihlížet z úřední povinnosti, a to v souvislosti s nově zavedeným zákazem novot v odvolacím řízení. Institut skutečností, k nimž je soud povinen přihlížet z úřední povinnosti, tedy i bez návrhu, je institutem občanského práva hmotného. Nejčastějším případem takovéto skutečnosti je absolutní neplatnost právního úkonu. Naopak v případě relativní neplatnosti právního úkonu se ten, kdo je takovým úkonem dotčen, musí neplatnosti sám dovolat. Další příkladem skutečnosti, ke které musí soud přihlížet i bez návrhu, je prekluze. Soud k zániku práva přihlédne a prekludované právo věřiteli nepřizná, i když to dlužník nenamítne. Naopak

k promlčení soud přihlédne pouze v případě, že se dlužník promlčení dovolá. Otázce námítky promlčení věnuji další podkapitolu.

Vliv skutečností, k nimž je soud povinen přihlížet z úřední povinnosti, na civilní proces vysvětlím (stejně jako L. Mikulcová³⁸) na žalobě na plnění ze smlouvy. V řízení před soudem prvního stupně je situace poměrně přehledná a jasná. K absolutní neplatnosti nebo prekluzi práva na plnění ze smlouvy by soud přihlédl z úřední povinnosti. V případě odvolacího řízení je situace již o něco složitější. Pokud by předmětná smlouva nebo právo na plnění z této smlouvy trpěly některou z uvedených vad a soud prvního stupně by takovou skutečnost nezjistil, a to i přesto, že smlouva samotná byla předmětem dokazování, mohlo by dojít hned k několika situacím. Pro rozdělení možných situací si vypůjčím členění L. Mikulcové³⁹. Odvolání může být podáno těmito způsoby:

- a) blanketní odvolání,
- b) kvalifikované odvolání s uvedením skutečnosti, k níž je soud povinen přihlížet z úřední povinnosti,
- c) kvalifikované odvolání bez uvedení skutečnosti, k níž je soud povinen přihlížet z úřední povinnosti.

O blanketní odvolání jde tehdy, pokud odvolatel do rozsudku soudu prvního stupně sice odvolání podá, neodůvodní je ale žádným z důvodů stanovených v § 205 odst. 2, a to ani po výzvě soudu. Takové odvolání bude odmítnuto a odvolací soud nebude mít ani možnost zjistit, že smlouva trpí absolutní neplatností nebo že právo na plnění z ní je prekludováno.

Kvalifikovaným odvoláním s uvedením skutečnosti, k níž je soud povinen přihlížet z úřední povinnosti se rozumí následující situace. Odvolatel své odvolání odůvodní důvodem stanoveným v § 205 odst. 2 písm. f) ve spojení s § 205a a uvede novou skutečnost, z níž plyne, že předmětná smlouva je absolutně neplatná nebo že právo zaniklo prekluzí, avšak zároveň jím uvedené nové skutečnosti nebudou splňovat žádnou z podmínek § 205a. Potom přicházejí v úvahu dvě různé situace.

První z nich je případ, kdy uvedená skutečnost není vlastně skutečností novou, neboť vyplývala z důkazu provedeného soudem prvního stupně, v našem případě tedy

³⁸ MIKULCOVÁ, L.: Neúplná apelace podle občanského soudního řádu ve světle občanského práva hmotného. *Právní rozhledy*, č. 5, 2003.

³⁹ Tamtéž.

z předmětné smlouvy. Pokud by soud pečlivě posuzoval všechny důkazy, musel by k závěru o absolutní neplatnosti či prekluzi práva dospět. Takovou skutečnost tedy nelze chápat jako novou skutečnost ve smyslu § 205 odst. 1 OSŘ. Odvolacím důvodem by mohl být např. důvod podle § 205 odst. 2 OSŘ, tedy nesprávné právní posouzení věci.

Druhou možnou situací je případ, kdy odvolatel ve svém odvolání uplatní skutečnost v rozporu s § 205a, která ale z provedených důkazů před soudem prvního stupně neplyne, ale která je rozhodná pro určení platnosti či neplatnosti smlouvy. Tento způsob uplatnění nových skutečností bude mít za následek sankci podle § 213 odst. 3 OSŘ.

O kvalifikované odvolání bez uvedení skutečnosti, k níž je soud povinen přihlížet z úřední povinnosti jde v případě, že odvolatel podá do rozsudku soudu prvního stupně kvalifikované odvolání a zároveň soud dospěje nezávisle na účastnících k závěru, že předmětná smlouva je absolutně neplatná. Důvod neplatnosti plyne z provedených důkazů, ale soud k nim přihlédne nikoli na základě námitky, ale pouze z úřední povinnosti. Mohl by pak přicházet opět v úvahu odvolací důvod podle § 205 odst. 2 písm. g), popř. e).

Naznačené pojetí nových skutečností podle § 205a je při nejmenším sporné. Podle L. Derky „je ohledně účinků neúplné apelace nutno rozlišovat právní hodnocení věci a skutková zjištění činěná soudem prvního stupně.“⁴⁰ Zatímco právní kvalifikaci uplatňovaného nároku či obrany není účastník povinen uvádět, pro skutková tvrzení a důkazy o nich platí povinnost tvrzení, což vyplývá z ustanovení § 101 odst. 1 a § 120 odst. 1 OSŘ. Podle L. Derky „účastníci mají povinnost uvést před soudem všechna skutková tvrzení, která mohou ovlivnit výsledek sporu, tj. i taková, která lze případně zjistit z provedeného důkazu.“⁴¹ Toto pojetí tedy nepřipouští v odvolacím řízení přihlédnout k neplatnosti smlouvy z úřední povinnosti a drží se tak zákazu novot v odvolacím řízení v jeho čisté podobě.

⁴⁰ DERKA, L.: Hranice neúplné apelace, *Právní rozhledy*, č. 6, 2003.

⁴¹ Tamtéž.

3.4.2 Uplatnění námitky promlčení v odvolacím řízení

Zajímavou otázkou z hlediska uplatnění neúplné apelace je možnost vznést námitku promlčení v odvolacím řízení. Lze námitku promlčení podřadit pod uplatnění nových skutečností ve smyslu § 119a, § 205a a § 211? P. Vrcha se domnívá, že lze.⁴² Nejvyšší soud vynesl dne 29. 10. 2003 z tohoto hlediska značně sporné rozhodnutí.⁴³ Podle Nejvyššího soudu nelze námitku promlčení vznesenou dlužníkem považovat za nepřipustné uplatnění novot. I přesto, že se námitkou dlužník dovolává právní skutečnosti, a to uplatnění promlčecí doby, neuplatňuje námitkou takové skutečnosti, které by byl povinen uvést v rámci své povinnosti tvrzení, ale uplatňuje pouze své právo dovolat se promlčení. Z povahy věci námitky promlčení⁴⁴ plyne, že ji lze uplatnit kdykoli v průběhu řízení.

V soudní praxi se v posledních letech objevily různé názory na otázku možnosti uplatnění námitky promlčení v systému neúplné apelace v odvolacím řízení. Právní teorie zastává názor, že námitku promlčení lze uplatnit v kterémkoli stadiu řízení, tedy i v odvolacím řízení. Tento názor zastává i komentář občanského zákoníku,⁴⁵ který k této problematice uvádí: „ Námitka promlčení (posouzení její důvodnosti) není skutečností, kterou má na mysli § 119a OSŘ . Pojem skutečnosti uvedený v § 119a OSŘ je třeba podle věcného smyslu vykládat tak, že účastníci jsou před soudem prvního stupně jako skutkovou instancí ve sporném řízení povinni uvést pro věc všechna sporná významná tvrzení a nabídnout o nich důkazy. K těmto skutečnostem ve smyslu skutkových tvrzení námitka promlčení nepatří. Námitka promlčení je svou povahou námitka právní. Proto lze usuzovat, že v systému neúplné apelace lze s úspěchem vznést námitku promlčení i v odvolací řízení.“ Judikatura Nejvyššího soudu tento názor přejímá, ale zároveň možnost uplatnění námitky promlčení omezuje principem neúplné apelace. Podle převažujícího právního názoru v rozhodovací praxi soudů se odvolací soud může zabývat námitkou promlčení vznesenou až v odvolacím řízení, jen není-li spojena s nepřipustným uplatňováním nových skutečností a důkazů. Odlišně se k této

⁴² VRCHA, P.: K otázce zda po novele OSŘ č. 30/2000 Sb. vznést námitku promlčení i v odvolacím řízení. *Soudní rozhledy*, č. 5, 2004.

⁴³ Sp. zn. 32 Odo 879/2002.

⁴⁴ Srov. § 100 odst. 1 občanského zákoníku.

⁴⁵ JEHLÍČKA, O., ŠVESTKA, J., ŠKÁROVÁ, M. A KOL.: *Občanský zákoník. Komentář*, s. 322.

otázce staví např. L. Derka, soudce Vrchního soudu v Praze, a P. Vrcha, soudce Krajského soudu v Ústí nad Labem.⁴⁶

Na tomto místě je vhodné alespoň stručně nastínit institut promlčení. Uplatněním námitky promlčení dochází k zániku vynutitelnosti práva. K dosažení tohoto právního účinku je třeba splnění dvou podmínek: a) marného uplynutí promlčecí doby a b) námitky promlčení vznesené na soudním řízení dlužníkem. Námitka promlčení je hmotněprávní námitkou, nikoliv námitkou procesní. Mohlo by se tak zdát, že ji nelze podřadit pod pojem nových skutečností ve smyslu § 205a. Ovšem tato úvaha by měla smysl jen v případě, kdy by pojem skutečnost a skutkové tvrzení byl totožný. Skutečnost je však pojem širší a zahrnuje i právní skutečnosti, a tedy i vznesení námitky promlčení.

S novým náhledem na otázku promlčení přišel Nejvyšší soud dne 27. května 2008, když vydal rozsudek ve věci sp. zn. 32 Cdo 4291/2007. Tento rozsudek je podle L. Mikulcové zásadní především z těchto tří důvodů:

„a) rozsudek precizuje předchozí právní závěr ohledně nemožnosti přihlížet k námitce promlčení vznesené až v odvolacím řízení, byla-li by spojena s nepřipustně uplatněnými novými skutečnostmi a důkazy,
b) rozsudek popírá, byť nikoli výslovně, předchozí právní závěr obsažený v rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 7. 11. 2007, sp. zn. 32 Odo 924/2006, a konečně
c) v důsledku právního názoru vyjádřeného v rozsudku se žalobcům nabízí poměrně snadná možnost eliminace námitky promlčení vznesené žalovaným až v odvolacím řízení.“⁴⁷

Do doby vydání rozhodnutí Nejvyššího soudu dne 7. 11. 2007, sp. zn. 32 Odo 924/2006, se judikatura věnovala pouze postavení žalovaného. V tomto rozsudku se však Nejvyšší soud zabýval námitkou promlčení v odvolacím řízení z hlediska obrany žalobce. Dospěl k značně překvapivému názoru. Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí uvádí, že účastník, který brojí proti námitce promlčení vznesené protistranou až v odvolacím řízení, nemůže tuto svou obranu zakládat na nových skutečnostech a důkazech, nýbrž pouze na skutečnostech a důkazech, které byly uplatněny před soudem prvního stupně. Tento názor se záhy ukázal neudržitelným. Odporoval právu na

⁴⁶ Např. VRCHA, P.: K otázce, zda lze po novele OSŘ č. 30/2000 Sb. vznést námitku promlčení v odvolacím řízení. *Soudní rozhledy*, č. 5, 2004.

⁴⁷ MIKULCOVÁ, L.: Námitka promlčení v odvolacím řízení – další dějství. *Právní rozhledy*, č. 21, 2008.

spravedlnost a především byl v rozporu s rovností účastníků řízení, když znevýhodňoval žalobce.

Rozsudek ve věci sp. zn. 32 Cdo 4291/2007 se od tohoto názoru odklonil, když uvedl, že odvolací soudy mohou zásadně přihlížet k námitce promlčení vznesené až v odvolacím řízení. Pokud by však její posouzení bylo spojeno s nepřipustným uplatněním nových skutečností a důkazů, a to jak na straně žalobce, tak na straně žalovaného, nelze k námitce přihlídnout. Postavení žalovaného tak bylo trochu zeslabeno. Ztotožňuji se s názorem L. Mikulcové,⁴⁸ že tato konstrukce uplatnění námítky promlčení v odvolacím řízení je trochu zbytečně krkolomná. Pokud by Nejvyšší soud od počátku přijal výklad některých nižších soudů a části odborné veřejnosti, podle něhož k námitce promlčení vznesené až v odvolacím řízení nelze přihlížet coby k „nové skutečnosti“, ušetřil by si celou tuto značně komplikovanou konstrukci.

3.4.3 Nález ÚS k principu neúplné apelace v civilním procesu

K problematice uplatnění principu neúplné apelace v civilní procesu se již několikrát vyjádřil i Ústavní soud (ÚS). Vhodným materiálem pro bližší porozumění tomuto principu je např. rozhodnutí ÚS ze dne 7. února 2006 sp. zn. IV. ÚS 125/05 ve věci ústavní stížnosti JUDr. M. P. proti rozsudku Okresního soudu Praha – východ a rozsudku Krajského soudu v Praze. V řízení před krajským soudem bylo objektivně prokázáno, že okresní soud vycházel z důkazního materiálu nepravdivého obsahu. Odvolací soud však k nově zjištěným okolnostem nepřihlédl v rozsahu, jaký mu ukládá občanský soudní řád. Svojí vadnou interpretací a aplikací ustanovení občanského soudního řádu porušil soud procesní předpisy kogentní povahy, a to k tíži stěžovatele. Rozhodnutí vykazovalo takový nesoulad s obecnou představou o spravedlivém soudním rozhodování a k porušení předpisů došlo v takové míře a intenzitě, že Ústavní soud shledal v postupu odvolacího soudu porušení nejen občanského soudního řádu, ale i stěžovatelových základních práv garantovaných ústavními normami. Ústavní soud dospěl k názoru, že došlo k porušení čl. 36 odst. 1, tedy práva na spravedlivý proces a čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, který poskytuje ochranu vlastnictví.

⁴⁸ MIKULCOVÁ, L.: Námitka promlčení v odvolacím řízení – další dějství. *Právní rozhledy*, č. 21, 2008.

Okresní soud Praha – východ jako soud prvního stupně stanovil stěžovateli povinnost přispívat na výživu jeho zletilé dcery ve výši 3000 Kč, jakož i splatit dluh na výživném ve výši 11800 Kč. Při určení výše výživného vycházel soud mimo jiné ze skutečnosti, že jeho dcera je studentkou soukromé školy poskytující jednoleté pomaturitní vzdělání. Tuto skutečnost vzal soud v prvním stupni za prokázanou ze smlouvy o poskytnutí jednoletého pomaturitního vzdělání a potvrzení plateb o zaplacení školného.

Otec napadl rozhodnutí odvoláním ke Krajskému soudu v Praze, přičemž poukázal na nová zjištění. Těmi byla okolnost, že dcera soukromou školu fakticky nenavštěvovala a také skutečnost, že dcera pracuje v obchodě své matky. Odvolací soud rozhodl tak, že rozsudek soudu prvního stupně změnil, když zamítl žalobu stěžovatelovy dcery do částky 1650 Kč ode dne vyhlášení rozsudku Okresního soudu Praha – východ, rovněž snížil výši dlužného výživného a ve zbytku, tedy ve výši 3000 Kč ode dne podání žaloby k soudu prvního stupně a ve výši 1350 Kč ode dne vyhlášení prvoinstančního rozsudku, rozsudek potvrdil. Své rozhodnutí odůvodnil tím, že soud v prvním stupni zjistil skutkový stav věci dostatečně a rovněž z něj vyvodil správné právní závěry. Ačkoli krajský soud doplnil dokazování v odvolacím řízení o listiny prokazující absenci a vyloučení dcery ze soukromé školy, s ohledem na princip neúplné apelace k nim nemohl do vyhlášení rozsudku okresním soudem přihlídnout.

Stěžovatel v ústavní stížnosti vytkl krajskému soudu, že dostatečně nezohlednil jím předkládané důkazy, které nemohly být použity před soudem prvního stupně a stěžovatel jimi zpochybňoval věrohodnost původních důkazních prostředků ve smyslu § 205a odst. 1 písm. c) OSŘ. Ústavní soud dospěl k závěru, že ústavní stížnost je odůvodněná a zrušil rozhodnutí krajského soudu s tím, že je coby odvolací soud způsobilý napravit protiústavní stav sám. Ústavní soud uvedl, že odvolací soud vhodně doplnil dokazování a zjistil úplný skutkový stav, nicméně poté vadně interpretoval a nedostatečně aplikoval příslušná ustanovení občanského soudního řádu, když zcela přihlížet ustanovení § 205a odst. 1 písm. c). Správně měl krajský soud posuzovat ve světle odvolacích důvodů celé období od podání žaloby až po rozhodnutí o odvolání. Tento náleží ÚS nevypovídá tak ani o vlastním uplatnění systému neúplné apelace v našem odvolacím řízení, ale především o možných výjimkách z tohoto režimu, které zakotvuje občanský soudní řád.

4. Dokazování v opravném řízení

Rozdílné možnosti dokazování v jednotlivých opravných systémech, mě vedou k bližšímu rozboru této tematiky. Dříve než ale přistoupím k vlastnímu předmětu této kapitoly, ráda bych se na krátce zastavila u pojmu dokazování. Na první pohled by se mohlo zdát, že je zcela zřejmé, co je dokazování a kdy se používá. Otázka vymezení předmětu dokazování však vyvolává zásadní potíže. Je třeba dokazovat jenom fakta, která jsou důležitá pro rozhodnutí ve věci samé? Nebo i skutečnosti, které jsou podstatné i pro jiné než meritorní rozhodování soudu? Zatímco většina autorů (včetně A. Winterové) odpovídá pouze na první otázku kladně, K. Svoboda je zastáncem názoru, že prostřednictvím dokazování soud získává také procesní poznatky.⁴⁹ Pod pojmem dokazování tedy rozumí „právem a procesními zvyklostmi upravený postup soudu a účastníků, jehož účelem je získání poznatků důležitých pro meritorní či jiné rozhodnutí soudu nebo pro další procesní postup soudu nebo účastníků.“ Běžně bývá pojem dokazování chápán pouze ve smyslu zjišťování hmotněprávních skutkových okolností, které dokládají nebo naopak vylučují nárok uplatněný žalobcem. K závěru, že pro dokazování procesně důležitých skutečností mají platit stejná pravidla jako pro samotné dokazování hmotně právního nároku, vede K. Svobodu mimo jiné i samotné znění občanského soudního řádu. Vychází např. ze znění § 16 odst. 3, ve kterém se stanoví, že *dokazování k prokázání důvodu vyloučení soudce (přisedícího) provede soud uvedený v odstavci 1 buď sám, nebo prostřednictvím dožádaného soudu.* V případě vyloučení soudce nejde o vydání meritorního rozhodnutí a ustanovení zákona tak přispívá k podpoře chápání dokazování v širším smyslu. Náзор K. Svobody má v procesní teorii nejspíš svoji budoucnost.

Opravné řízení poskytuje daleko méně prostoru pro dokazování než řízení před soudem prvního stupně. Jednotlivé druhy opravných řízení se liší mírou možnosti řešení skutkových otázek. V rámci odvolacího řízení může přezkumný soud činit vlastní skutková zjištění a sám provádět důkazy. Tato vlastnost odvolacího řízení vystihuje vlastní podstatu apelačního systému. Během řízení o obnovu by měl soud provádět především dokazování za účelem povolení obnovy. Pokud se však dokazuje, je třeba

⁴⁹ Blíže viz SVOBODA, K.: *Dokazování*. Praha: ASPI - Wolters Kluwer, 2009.

skutková zjištění a důkazy, k nimž soud dospěl a které provedl, použít i po povolení obnovy. K dokazování v tradičním slova smyslu během řízení o dovolání a řízení o zmatečnost nedochází. Tato opravná řízení neposkytují prostor pro dokazování hmotněprávního skutku, avšak dochází během nich k dokazování procesních skutečností.

4.1 Dokazování před odvolacím soudem

Odvolací soudy mohou provádět jen takové dokazování, které svými novými skutkovými zjištěními neposune spor mimo rámec poznatků, ke kterým dospěl soud prvního stupně. Jinak by došlo k porušení zásady dvojinstančnosti a tím i porušení práva na spravedlivý proces. I když se zdá tento záměr na první pohled logický, podle některých autorů s ním nelze souhlasit. Striktní dodržování zásady dvojinstančnosti, ve smyslu zabezpečení přezkoumání všech závěrů soudu vyplývajících z dokazování za každých okolností, vede k značnému prodlužování řízení. Je na místě připomenout, že odvolací soud se vždy zabývá dvěma typy poznatků – skutkovými a právními. Pokud se odvolací soud neztotožní s právními závěry soudu prvního stupně, musí napadené rozhodnutí změnit.⁵⁰ Možnost vrácení prvoinstančnímu soudu k novému projednání a rozhodnutí není přípustná. V případě podstatného nesouladu ve skutkových zjištěních by soud neměl postupovat jinak. Případnou chybu ve skutkových zjištěních nebo právním vyhodnocení může ve většině případů napravit dovolací soud.⁵¹ Praxe odvolacích soudů i výklad Ústavního soudu však hovoří jinak.

Při interpretaci ustanovení § 213 odst. 4 OSŘ⁵² je třeba použít gramatický výklad, podle kterého spojení „rozsáhlé doplnění dokazování“ omezuje odvolací soud pouze kvantitativně, nikoliv kvalitativně, tzn. limituje odvolací soud jen z hlediska množství provedených důkazů. Ustanovení však neklade žádné limity ve smyslu srovnání skutkových závěrů odvolací soudu a soudu prvního stupně. To by bylo

⁵⁰ Viz § 220 odst. 1 písm. b) OSŘ

⁵¹ Viz. § 241a odst. 3 OSŘ

⁵² Podle § 213 odst. 4 OSŘ *odvolací soud doplní dokazování o účastníky navržené důkazy, které dosud nebyly provedeny, ukazuje-li se to potřebné ke zjištění skutkového stavu věci; to neplatí jen tehdy, má-li být provedeno rozsáhlé doplnění dokazování a jestliže ke skutečnosti, jež jimi má být prokázána, dosud nebylo provedeno žádné nebo zcela nedostatečné dokazování.*

v rozporu jak s ustanovením § 213 odst. 1 OSŘ,⁵³ tak § 220 odst. 1 písm. b) OSŘ,⁵⁴ z kterých výslovně vyplývá právo odvolacího soudu činit vlastní skutková zjištění. Nesmíme zapomenout na rozdíl mezi poznáváním hmotněprávních a procesních skutečností. Zatímco při poznávání první skupiny skutečností je soud značně omezen, druhou skupinou skutečností se zabývá odvolací soud stejně jako soud prvního stupně z úřední povinnosti.

Důkazní aktivita odvolací soudu je dále omezena rozsahem podaného odvolání. Odvolací soud musí také dodržet omezení plynoucí z předchozí koncentrace navozené vyhlášením napadeného rozsudku. Zásadní omezení dokazování hmotněprávních skutečností odvolacím soudem představuje § 212a odst. 3 OSŘ. Podle tohoto ustanovení smí soud k novým skutečnostem a důkazům o nich přihlédnout jen tehdy, pokud byly uplatněny některým z účastníků před soudem prvního stupně nebo přímo před odvolacím soudem. Nekoncepčnost zákonodárce způsobila, že hned § 213a odst. 1 OSŘ⁵⁵ se dostává s uvedeným ustanovením do rozporu. V praxi vypadá činnost odvolacích soudů tak, že do řízení svévolně vnášejí další skutečnosti a důkazy, a tím tak porušují zásadu nestrannosti. Bez opory v zákoně tak napomáhají jedné ze stran s unesením břemene tvrzení a prokazování. Podle K. Svobody „by odvolací soudy měly svoji skutkovou a důkazní iniciativu omezit na minimum a vycházet jen z těch skutečností a důkazů, které byly do řízení vneseny účastníky.“⁵⁶

Význam dokazování v českém civilním procesu od novely provedené zákonem č. 171/1993 Sb. postupně klesá. Prvním krokem bylo přenesení břemene tvrzení a důkazního břemene na účastníky sporu a dalším krokem zavedení několika koncentračních prvků. Účastníkům byla značně omezena možnost vnášet do řízení nová fakta a odvolací soud by měl svoji vlastní skutkovou a důkazní aktivitu vykonávat minimálně. Jedním z důvodů kasačního rozhodnutí odvolacího soudu je stále nepřezkoumatelnost rozhodnutí [§ 219a odst. 1 písm. b)]. Tento důvod mohou zneužívat odvolací soudy ve snaze zakrýt svoji ochotu vydat konečné rozhodnutí.

⁵³ Podle § 213 odst. 1 *odvolací soud není vázán skutkovým stavem, jak jej zjistil soud prvního stupně.*

⁵⁴ Podle § 220 odst. 1 písm. b) *odvolací soud změní rozsudek nebo usnesení, ..., jestliže po doplnění nebo zopakování dokazování je skutkový stav věci zjištěn tak, že je o věci možné rozhodnout.*

⁵⁵ Podle § 213a odst. 1 *má-li odvolací soud za to, že mají být provedené jiné než účastníky navržené důkazy, nebo opakuje-li se dokazování, provede dokazování sám.*

⁵⁶ SVOBODA, K.: *Dokazování*. Praha: ASPI - Wolters Kluwer, 2009, s. 193.

4.2 Dokazování v mimořádných opravných řízeních

Mimořádné opravné prostředky jsou zde od toho, aby uvedly do souladu hmotněprávní skutková zjištění, ke kterým dospěly soudy prvního stupně, s objektivní realitou. Podle toho, jakým způsobem tohoto zvratu k objektivní skutečnosti dosahují, můžeme rozlišit tři skupiny mimořádných opravných řízení:

- a) sloužící k přímé nápravě skutkových zjištění (řízení o obnovu),
- b) napravující procesní vady postupu soudu, pokud tyto chyby mohly být příčinou nesprávných skutkových zjištění (řízení o zmatečnosti, řízení o dovolání),
- c) sledující nápravu nesprávného právního výkladu objektivní reality (řízení o dovolání).⁵⁷

Důvody pro povolení obnovy řízení spočívají v dodatečných skutkových zjištěních, nikoliv pouze v procesní argumentaci. Břemeno tvrzení a prokazování skutečností tíží v naprosté většině případů navrhovatele obnovy. Výjimky jsou upraveny v § 235d OSŘ Návrh na obnovu řízení smí podat jen účastník původního řízení, který byl alespoň částečně neúspěšný. Soud při rozhodování o obnově často nemá jistotu, že obnovené řízení bude představovat pro účastníka příznivější rozhodnutí. Soud neví, jestli se požadavek navrhovatele během pozdějšího řízení ukáže jako důvodný.

Smysl obnovy řízení nespočívá v nahrazení nečinnosti účastníka během původního řízení. Soud musí proto pečlivě zkoumat, zda-li účastník skutečnosti a důkazy, o které obnovu opírá, nemohl použít bez svého zavinění. Úspěšný nebude návrh na obnovu řízení ani tehdy, když ji navrhovatel staví na skutečnostech, ke kterým došlo až po vyhlášení rozsudku, např. splnění závazku ex post. Přípustným důvodem obnovy řízení nemůže být ani skutečnost, že účastník navrhl v původním řízení konkrétní důkaz, ale soud jej neprovedl, protože se mu nejevil jako podstatný. Soud nepovolí obnovu řízení ani v případě, kdy ji navrhovatel odůvodňuje tím, že mu soud neprávem ustanovil opatrovníka jako osobě neznámého pobytu.

V řízení o obnovu takového řízení, které bylo zakončeno smírem, rozsudkem pro uznání, rozsudkem pro zmeškání nebo platebním rozkazem, si lze jen těžko představit, že by soudce připustil obnovu proto, že po vynesení rozhodnutí vplynuly skutečnosti nebo důkazy, které v době před vynesením rozhodnutí nebylo možné použít,

⁵⁷ Toto členění uvádí např. SVOBODA, K.: *Dokazování*. Praha: ASPI - Wolters Kluwer, 2009, s. 198.

a to z důvodu, že v předcházejícím řízení se vůbec nedokazovalo. Soud dospěl v těchto případech k rozhodnutí na základě speciálních koncentrací a skutkových fikcí nebo i jiných ryze procesních institutů. Po povolení obnovy řízení soud vychází ze tří skupin důkazů:

- a) provedených soudem v původním řízení,
- b) provedených soudem rozhodujícím o obnově,
- c) provedených soudem po povolení obnovy řízení.

V řízení o zmatečnosti se soud zabývá pouze procesními pochybeními. Soud nezjišťuje tato pochybení z úřední povinnosti, ale břemeno tvrzení a prokazování tíží žalobce. Podle § 232 odst. 2 OSŘ mohou být rozsah, v jakém se rozhodnutí napadá, a důvod žaloby měněny jen po dobu trvání lhůt k žalobě. Vzhledem k tomu, že zákon žalobci ukládá povinnost stanovit pro soud závazný rozsah a důvody již v rámci žaloby pro zmatečnost, nelze pochybovat o tom, že je žalobcovou povinností prokazovat svá tvrzení. Ten dokládá jím tvrzené skutečnosti buď odkazem na skutečnosti zaznamenané ve spise nebo označením dalších důkazů. Zrušením původního rozhodnutí se původní řízení zcela otevírá, jako by původního rozhodnutí nebylo. Soud musí přihlédnout ke všemu, co vyšlo najevo v původním řízení nebo při projednávání žaloby. Právní názor obsažený ve zrušovacím rozhodnutí je pro nové projednání a rozhodnutí věci závazný.

Před dovolacím soudem se dokazuje jen za velice výjimečných situací. I v těchto případech však nejde o doplnění skutkových zjištění podstatných pro meritorní rozhodnutí, ale pouze o zajištění informací důležitých pro posouzení dovolacích důvodů. Tyto dovolací důvody vypočítává občanský soudní řád taxativně v § 241a. Dokazování přichází v podstatě v úvahu jen u prvního dovolacího důvodu, kterým je případ, kdy je řízení postiženo vadou, která mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci. Dovolací soud neprovádí dokazování hmotněprávního skutku, ale výhradně procesních okolností. Vzhledem k uplatnění principu čisté kasace v dovolacím řízení, by bylo zcela zbytečné, kdyby dovolací soud prováděl dokazování hmotněprávního skutku, sám by stejně nemohl rozhodnutí změnit. V přezkoumání procesních okolností je dovolací soud značně limitován, jednak rozsahem, ve kterém byl výrok napaden, tak důvody uvedenými v dovolání. Dovolací soud není vázán rozsahem dovolacích návrhů jen v případech uvedených v § 242 odst. 2. Výjimkou je např. řízení ve věcech , v nichž lze zahájit řízení bez návrhu nebo jestliže z právního

předpisu vyplývá určitý způsob vypořádání vztahu mezi účastníky. Uplatněným dovolacím důvodem je soud zásadně vázán. Znění § 242 odst. 3 však nasvědčuje tomu, že by dovolací soud měl procesní vady, ke kterým došlo v předchozích řízeních a které mohly mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci, zkoumat z úřední povinnosti. Praxe Nejvyššího soudu však nenasvědčuje tomu, že by to tak opravdu bylo. Soud provádí dokazování procesních pochybení jen za předpokladu, že vyplývají z obsahu přezkoumávaného spisu.

Dovolací soud neumožňuje navrhovateli opřít dovolání o takové procesní skutečnosti, které již měl a mohl namítat během odvolacího řízení. Praxí dovolacího soudu tak vzniká koncentrace k okamžiku ukončení odvolacího řízení. Tato koncentrace směřuje k tomu, aby se dovolatel v řízení o dovolání znovu nepokoušel dokazovat procesní skutečnosti, které již neúspěšně tvrdil a prokazoval v rámci odvolacího řízení. Dokazování může provést dovolací soud sám, prostřednictvím soudu prvního stupně, anebo soudu dožádaného.⁵⁸

Přestože dovolací soud není nalézací instancí, v případě dovolacího důvodu podle § 241a odst. 3 má i jisté oprávnění k přezkoumání skutkových úvah odvolacího soudu. V podstatě jde o přezkum volné úvahy odvolacího soudu při hodnocení důkazů. Úvaha by měla být srozumitelná a logická. Závěrem lze konstatovat, že dovolací soud může přezkoumat rozhodnutí jen co do právního posouzení již zjištěného skutku a co do formální logiky a kromě toho mohou být ještě předmětem přezkumu procesní chyby odvolacího soudu a soudu prvního stupně.

⁵⁸ Viz § 243a odst. 2 OSŘ.

5. Opravné systémy ve světle principů civilního procesu

Pro jednotu práva mají nemalý význam právní principy (právní zásady), kterými jsou „obecné základní zásady, které představují univerzální regulativní ideje, od nichž se celý právní systém odvíjí.“⁵⁹ Tyto principy jsou významné především v oblasti legislativy, aplikace a interpretace práva. Každé právní odvětví je vybudováno na specifických právních principech, přičemž zásady každého právního odvětví musejí vycházet ze základních principů právního státu. Těmi jsou:

- a) nedotknutelnost základních práv a svobod,
- b) vazba zákonodárství na Ústavu a na mezinárodní smlouvy,
- c) zásada přiměřenosti práva.⁶⁰

Soudnictví a civilní proces ovládají tzv. procesní zásady, které „nejsou ničím jiným než právními principy v oblasti civilního procesu“⁶¹. Procesní zásady ovlivňují mimo jiné i pravidla, podle nichž probíhá řízení před soudem. Mnohé zásady jsou zakotveny v Ústavě České republiky, v Listině základních práv a svobod, v občanském soudním řádu a některé nejsou výslovně upraveny vůbec. V rámci procesních zásad lze podle A. Winterové⁶² rozlišit dvě skupiny, a to:

- a) principy řádného fungování justice (uplatňující se v civilním i trestním řízení) a
- b) odvětvové principy civilního procesu.

Principy řádného fungování justice nebo také principy organizace moderního soudnictví jsou např.:

- nezávislost soudů,
- princip zákonného soudu a soudce,
- princip veřejnosti atd.

⁵⁹ GERLOCH, A.: *Teorie práva*. 2. rozšířené vydání, Plzeň: Aleš Čeněk, 2001, s. 113.

⁶⁰ Blíže viz SCHELLOVÁ, I. A KOL.: *Úvod do civilního řízení*. Praha: EUROLEX BOHEMIA, s. r. o., 2005.

⁶¹ SCHELLOVÁ, I. A KOL.: *Úvod do civilního řízení*. Praha: EUROLEX BOHEMIA, s. r. o., 2005., s. 61.

⁶² WINTEROVÁ, A. A KOL. *Civilní právo procesní*. 3. aktualizované vydání, Praha: Linde Praha, a. s., 2004, s. 68.

Odvětvovými principy jsou např.:

- princip projednání a vyšetřovací,
- princip dispoziční a oficiality atd.

Z hlediska tématu této diplomové práce považují za přínosný bližší rozbor zásady materiální pravdy, která tvoří párovou kategorii se zásadou formální pravdy, dále zásady koncentrační a jejího opaku – zásady jednotnosti řízení a na závěr zásady hospodárnosti, za jejíž nedodržování bývá justice často kritizována. První dvě uvedené zásady lze zařadit mezi odvětvové principy civilního procesu, zatímco zásada hospodárnosti ovládá i trestní řízení, a proto spadá pod principy řádného fungování justice.

5.1 Princip materiální pravdy

„Princip materiální pravdy (též objektivní pravdy) znamená, že proces je uzpůsoben tak, aby umožňoval zjištění skutečného skutkového stavu. Princip formální pravdy znamená takový formalismus procesu, který je založený na dodržení určitých forem (a dokonce formulí), podle nichž je dán výsledek procesu, který buď je, nebo není v souladu se skutečností.“⁶³ Rozdíl mezi těmito zásadami bývá podle některých autorů⁶⁴ někdy možná až zbytečně vyostřován. Soud by měl vždy směřovat ke zjištění skutečného stavu věci, a to i v případě, že rozhoduje na základě zjištěného skutkového stavu věci (§ 153 odst. 1). V průběhu devadesátých let došlo ke změně v náhledu na uplatnění zásady materiální pravdy. Zákon č. 519/1991 Sb. byl prvním krokem k uplatnění nového přístupu a zákonem č. 171/1993 Sb. pak došlo k dalšímu prohloubení tohoto nového pojetí. Nový přístup spočívá v potlačení zásady materiální pravdy ve prospěch zásady dispoziční a projednací v civilním sporném řízení. Do novely provedené zákonem č. 171/1993 Sb. občanský soudní řád nerozlišoval sporné a nesporné řízení z hlediska zásad dokazování. Zásada materiální pravdy tak byla uplatňovaná ve spojení se zásadou vyšetřovací jak ve sporném, tak nesporném řízení.

⁶³ WINTEROVÁ, A. A KOL, A.: *Civilní právo procesní*. 3. aktualizované vydání, Praha: Linde Praha, a. s., 2004, s. 90.

⁶⁴ Např. STRAVINHOVÁ, J., HLAVSA, P.: *Civilní proces a organizace soudnictví*. Brno: Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 2003, s. 185.

V důvodové zprávě k § 120 zákonodárce zdůraznil, že změnou tohoto ustanovení sleduje rozdílný postup soudu při dokazování ve sporném a nesporném řízení a zakotvení projednací zásady pro sporné řízení. Touto novelou se tak český civilní proces výrazně přiklonil na stranu pravdy formální.

Změna režimu odvolacího řízení z úplné apelace na neúplnou představovala další oslabení principu materiální pravdy. Byl tak nastolen skutkový a důkazní „stopstav“ k okamžiku vyhlášení prvostupňového rozsudku. V případě rozsudku pro zmeškání, a v některých dalších případech, soud dokonce vychází z fikce, že všechny skutečnosti uvedené v žalobě jsou pravdivé a může ve věci rozhodnout, aniž by je přezkoumával. Také v případě shodných tvrzení účastníků soud nemusí provádět dokazování. Souhrnná novela občanského soudního řádu představuje pro zásadu materiální pravdy další její oslabení, když nastoluje koncentraci řízení prakticky všech civilních sporů k okamžiku skončení prvního jednání před soudem.

5.2 Princip koncentrační

O koncentraci civilního řízení se začalo mluvit v souvislosti s velkou novelou občanského soudního řádu a nyní je předmětem zájmu odborné veřejnosti v souvislosti s jeho souhrnnou novelou. Koncentrační princip vytváří protikladnou dvojici s principem jednotnosti řízení. „Princip jednotnosti řízení znamená, že řízení tvoří od zahájení až do vydání rozhodnutí jeden celek, v němž není závazně stanoven sled či postup procesních úkonů.“⁶⁵ Tento princip zavedl do našeho civilního procesu civilní řád soudní z roku 1895. V souvislosti s tímto principem se také hovoří o principu arbitrárního pořádku, a to proto že při jeho uplatnění je ponechán průběh řízení soudcovu uvážení. Tento princip přinesl modernější a pružnější pojetí procesu. Do přijetí civilního procesního řádu byl proces ovládan principem legálního pořádku. Jeho uplatnění znamená „rozdělení procesu na fáze, jejichž pořadí je pevně dáno a jejichž hranice jsou nepřekročitelné. Jednotlivé procesní úkony se v něm musejí koncentrovat do příslušných fází (odtud teoretické označení koncentrační princip).“⁶⁶

⁶⁵ WINTEROVÁ, A. A KOL, A.: *Civilní právo procesní*. 3. aktualizované vydání, Praha: Linde Praha, a. s., 2004, s. 87.

⁶⁶ WINTEROVÁ, A. Koncentrace civilního soudního řízení. *Bulletin advokacie*, č. 4, 2001.

Současná koncepce našeho občanského soudního řádu vychází z principu jednotnosti řízení a arbitrárního pořádku, který je ve sporném řízení modifikován několika prvky koncentrace. Tyto prvky pronikly do našeho civilního procesu velkou novelou. Logickým důsledkem zavedení prvků koncentrace řízení je zavedení systému neúplné apelace, kterému jsem se již věnovala v předchozích kapitolách. Jaké prvky se tedy dostaly do občanského soudního řádu k 1. lednu 2001? A k jakým změnám došlo k 1. červenci 2009? Odpověď týkající se první otázky by nám nejlépe poskytly především ustanovení § 114b, § 118a, § 118b, § 118c či již v rámci kapitoly třetí zmiňovaný § 119a.⁶⁷ Podle § 119a odst. 1, 2 docházelo ke skutkovému a důkaznímu „stopstavu“ k okamžiku vyhlášení prvostupňového rozsudku, přičemž soud o tom musí účastníky poučit. Uvedené ustanovení však ztratilo na významu novým ustanovení § 114c odst. 4, když zavedlo koncentraci již k okamžiku skončení prvního jednání nebo nejdéle ve 30denní lhůtě. Zákodárce nejspíš zapomněl zrušit nebo alespoň změnit ustanovení § 119a, a proto nyní máme ve skutečnosti koncentrace hned dvě. Význam může mít koncentrace podle § 119a pouze v případě, že by nastal nějaký z důvodů § 118b odst. 1⁶⁸, které představují průlom do prvotní koncentrace.

Velká novela se také pokusila zavést tzv. soudcovskou koncentraci řízení, tento pokus se však v praxi neukázal úspěšný, a proto byl § 118c souhrnnou novelou bez náhrady zrušen. Jednalo se o postih za zaviněné průtahy řízení, avšak pouze na návrh druhého účastníka. Na základě tohoto návrhu mohl soud určit lhůtu, ve které bylo třeba uvést rozhodné skutečnosti o věci samé a důkazy k jejich prokázání. K později uvedeným skutečnostem a důkazům by soud již nepřihlížel. Vzhledem k tomu, že rozhodnutí o koncentraci zavazovalo obě strany, nebyla tato možnost příliš využívána. Podle K. Svobody se však jedná ze strany zákonodárce o předčasný a unáhlený krok.⁶⁹

Ustanovení § 114b upravuje institut tzv. kvalifikované výzvy umožňující následné vydání kontumačního rozsudku pro uznání. Následkem této koncentrace je nezvratná skutková domněnka, že žalovaný žalobcův nárok uznává.

⁶⁷ Ve znění před souhrnnou novelou (podle stavu k 1.1.2001).

⁶⁸ Podle § 118b odst. 1 *K později uvedeným skutečnostem a označeným důkazům smí soud přihlídnout, jen jde-li o skutečnosti nebo důkazy, jimiž má být zpochybněna věrohodnost provedených důkazních prostředků, které nastaly po přípravném jednání nebo které účastník nemohl bez své viny včas uvést, jakož i ke skutečnostem nebo důkazům, které účastníci uvedli poté, co byl některý z nich vyzván k doplnění rozhodujících skutečností podle § 118a odst. 2.*

⁶⁹ Viz SVOBODA, K.: *Dokazování*, Praha: ASPI - Wolters Kluwer, 2009, s. 160; SVOBODA, K.: *Nový režim koncentrace v civilním sporu – z bláta do louže. Bulletin advokacie*, č. 3, 2009.

Pomocí nových koncentračních prvků řízení se souhrnná novela pokouší o urychlení řízení. Neřeší však meze skutkové a důkazní iniciativy soudu, a proto stále zůstává otevřená možnost pro nadužívání § 120 odst. 3⁷⁰, který bez jasných omezení připouští skutkovou a důkazní iniciativu soudu. Soud by však měl ve sporu jen nestranně rozhodnout, nikoli svojí důkazní iniciativou měnit možný výsledek sporu. Otázkou rychlosti civilního procesu se budu zabývat v následující podkapitole.

5.3 Princip hospodárnosti

„Zásada hospodárnosti procesu vyjadřuje požadavek, aby ochrana práv byla poskytnuta rychle, účinně a bez zbytečných nákladů.“⁷¹ V soudní řízení by měl být kladen mimořádný důraz především na rychlost. Český proces bývá však často předmětem kritiky za svoji zdlouhavost a průtahy. Naopak Rakousko vyniká nejkratší celkovou dobou trvání procesu na světě, což lze přičítat především uplatňovanému zákazu novot v civilním řízení podle § 482 ZPO. Garanci rychlé ochrany práv účastníků poskytuje v našem právním řádu především čl. 38 odst. 2 Listiny a § 6 a § 100 OSŘ. V mezinárodním rozměru jde o čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod Rady Evropy, který zakotvuje právo na spravedlivý proces v přiměřené lhůtě. Ustanovení § 6 OSŘ lze strukturovat tak, že soud má v řízení postupovat:

- a) v součinnosti se všemi účastníky,
- b) aby ochrana jejich práv byla rychlá a účinná a
- c) aby skutečnosti mezi nimi sporné byly spolehlivě zjištěny.

Všechny tři požadavky mají přímý vliv na délku řízení, přičemž druhý a třetí požadavek se často dostávají do rozporu. Je těžké najít určitou rovnováhu mezi těmito dvěma postuláty. Přílišná snaha o zajištění co nejrychlejšího průběhu řízení může vést např. k neuváženému vyhotovení rozsudku bez řádného zhodnocení důkazů a přesvědčivého

⁷⁰ Podle § 120 odst. 3 *Nejde-li o řízení uvedená v odstavci 2, může soud provést jiné než účastníky navržené důkazy v případech, kdy jsou potřebné ke zjištění skutkového stavu a vyplývají-li z obsahu spisu. Neoznačí-li účastníci důkazy potřebné k prokázání svých tvrzení, vychází soud při zjišťování skutkového stavu z důkazů, které byly provedeny.*

⁷¹ WINTEROVÁ, A. A KOL.: *Civilní právo procesní*, 3. aktualizované vydání, Praha: Linde Praha, a. s., 2004, s. 79.

právního posouzení věci. Naopak v důsledku přehnaného úsilí o co největší spolehlivost skutkových zjištění může docházet k vleklým sporům, a tak porušování zásady hospodárnosti řízení.

Délku řízení výrazně ovlivňuje rozsah přezkumné činnosti odvolacího soudu. Příklonem k neúplné apelaci v odvolacím řízení došlo k neúměrnému zatížení soudů prvního stupně kasačními rozhodnutími. Jak vypadala přezkumná činnost odvolacích soudů po velké novele? K odpovědi využiji shrnutí L. Davida. „Soudy prvního stupně se tolerovaly méně podstatné vady postupu při zjišťování skutkového stavu, týkající se rozsahu a hodnocení důkazů (s výjimkou nepřezkoumatelnosti skutkových závěrů v odůvodnění rozhodnutí). Taková pochybení mohl napravit odvolací soud. Opomenuli však soud prvního stupně některé relevantní ustanovení, vyšší instance napadené rozhodnutí zrušila a věc za účelem aplikace takového ustanovení, včetně souvisejících procesních postupů, vrátila k dalšímu řízení.“⁷²

Někdy až neúnosnou délkou řízení se pokusila vyřešit novela provedená zákonem č. 59/2005 Sb. pomocí značného omezení možnosti rušení rozsudků soudů první instance odvolacími soudy. Jak jsem již zmínila dříve, k zamýšlenému efektu snížení počtu kasačních rozhodnutí opravdu došlo, nicméně vliv na průměrnou délku řízení nebyl nikterak závažný, což dokládá Příloha III. V roce 2005, ve kterém byla novela již devět měsíců účinná, sice došlo k poklesu průměrné délky řízení z 18 měsíců na 14,7, avšak o rok později došlo k prodloužení řízení na 17,5 měsíce.

Náhled do statistiky ministerstva spravedlnosti přináší varovné údaje o průměrných délkách řízení v případě některých druhů sporů. Např. spory podle zák. 527/1990 Sb., o vynálezech a zlepšovacích návrzích vykazují dlouhodobě vysoká čísla. V roce 2006 trvalo průměrně řízení 4610 dnů, v roce 2007 2473 dnů a v minulém roce 3156 dnů. V podstatě stejnou průměrnou délku řízení (s odklonem dvou měsíců) si zachovávají spory podle občanského zákoníku týkající se vlastnických vztahů (viz. Příloha III.).

Zákonodárce se snaží řešit problematiku zdlouhavých sporů různými způsoby. A je třeba říci, že důvodů značné délky řízení je více, nikoli jen opakované přesouvání soudních sporů mezi jednotlivými instancemi, ale i např. přetížení soudců. Jedním z dalších pokusů o zkrácení délky řízení bylo vložení § 174a do zákona č. 6/2002 Sb.,

⁷² DAVID, L.: Co má (též) vliv na dobu trvání civilních sporů. *Právní rozhledy*, č. 9, 2002.

o soudech a soudcích, který zavedl institut žaloby na určení lhůty k provedení procesního úkonu. Jak komentuje J. Jirsa „byla s ním spojována značná očekávání - dokonce v něm byl spatřován jakýsi všelék na průtahy.“⁷³ V praxi tento institut však používá jen minimum účastníků a advokátů. Nyní, tedy v době po přijetí souhrnné novely, by mělo dojít ke zjednodušení řízení a tím i ke zkrácení délky řízení. Jestli k tomuto pozitivnímu ovlivnění procesu opravdu dojde, na to nám odpoví teprve soudní praxe.

⁷³ JIRSA, J.: Souhrnná novela občanského soudního řádu – příležitost ke změně. *Právní rozhledy*, č. 6, 2009.

6. Právní úprava v Rakousku

V předchozí kapitole jsem zmínila, že Rakousko stojí na předním místě v celkové délce řízení na světě. Tento úspěch lze bez pochyb přičítat striktnímu dodržování zákazu novot v civilním řízení. Dříve než přistoupím k bližšímu rozboru zákazu novot a systému neúplné apelace v rakouském odvolacím řízení, považuji za nezbytné alespoň nastínit právní úpravu opravných prostředků podle rakouského civilního procesního řádu, kterým je již po několik desítek let výše zmiňovaný *Zivilprozessordnung*.

V rakouském procesu se uplatňují kromě klasických opravných prostředků nazývaných **Rechtsmittel**,⁷⁴ kterými jsou **Berufung** (odvolání), **Revision** (revize), **Rekurs** (rekurz) a **Revisionsrekurs** (revizní rekurz), také tzv. **Rechtsbehelfe**. Ty lze podle H. W. Faschinga definovat jako „všechny návrhy předložené v civilním řízení, které směřují ke změně nebo zrušení soudních rozhodnutí nebo jiných právních následků způsobených soudním rozhodnutím, s výjimkou přezkumných návrhů výslovně označených jako opravné prostředky.“⁷⁵ *Rechtsmittel* jsou „návrhy směřující k soudu, který rozhodnutí vydal nebo k nadřízenému soudu, za účelem změny nebo zrušení tohoto rozhodnutí.“⁷⁶

Rakouská procesní teorie používá, stejně jako ta česká, rozdělení opravných prostředků na řádné a mimořádné podle právní moci rozhodnutí. Mimořádné opravné prostředky jsou však zcela výjimečné a civilní řízení je na rozdíl od trestního nepřipouští vůbec. Takovouto koncepci lze chápat jako snahu o vyzdvižení zásady právní jistoty v civilním procesu. Pro opravné prostředky je typický devolutivní účinek. ZPO připouští jak reformační, tak kasační rozhodnutí v rámci opravného řízení, přičemž jednoznačně dává přednost uplatnění reformačních rozhodnutí, které řízení zbytečně neprodlužuje a neprodrazuje. Soud může v opravném řízení rozhodnout o odmítnutí (např. v případě nepřipustnosti), změně, zamítnutí a potvrzení rozhodnutí soudu prvního stupně či zrušení a přikázání soudu prvního stupně k novému projednání věci.

⁷⁴ Viz § 461 až § 528a ZPO.

⁷⁵ FASCHING, H. W.: *Lehrbuch des österreichischen Zivilprozeßrechts*. 2. Auflage, Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 1990, s. 845.

⁷⁶ Tamtéž s. 844.

Pro Rechtsbehelfe neplatí žádné jednotné formální schéma. Pro konkrétnější představu toho, co spadá pod tento pojem, můžeme uvést např. námitku proti rozsudku pro zmeškání, návrat do původního stavu nebo návrh na určení lhůty. Pod režim Rechtsbehelfe naopak nespádají tyto případy:

- opravné prostředky – Rechtsmittel,
- návrhy, které nejsou způsobeny vydáním soudního rozhodnutí,
- návrhy, které nesměřují ke změně nebo zrušení nějakého jednání či rozhodnutí (např. žaloby, návrhy na výkon rozhodnutí),
- služební návrhy.

Lze říci, že Rechtsbehelfe nahrazují v ZPO mimořádné opravné prostředky.

Pro každý systém opravných prostředků je zcela zásadní otázkou, zda bude možné na jejich základě rozhodnout o změně rozhodnutí a zda připustí možnost uplatnění nových skutečností a důkazů v opravném řízení. Tato otázka byla v rámci rakouského procesu vyřešena uspokojivě již dávno, a proto ani novelizace ZPO, která nabyla účinnosti o dva roky později než naše velká novela, nepředstavovala žádnou výraznou změnu opravného řízení. Jak komentuje P. Chmelíček, „je opravdu mimořádnou shodou okolností, že v zemích nám vývojem právní úpravy civilního procesu nejbližších – Rakousku a Německu – došlo prakticky ve stejné době rovněž k podstatným novelizacím civilněprocesních řádů.“⁷⁷ Německá novelizace nabyla účinnosti o rok dříve než ta rakouská. Zatímco velká novela přinesla neúplnou apelaci do našeho odvolacího řízení a německá novelizace zasáhla také právní úpravu opravných prostředků a zavedla další omezení přípustnosti novot v odvolacím řízení, předmětem rakouské novely bylo řízení v prvním stupni. Úpravě českého odvolacího řízení jsem se již věnovala, a proto bych ji nyní ráda porovnála s úpravou podle ZPO, a to především z hlediska možnosti uplatnění novot.

Rakouské odvolací řízení spočívá na přísném dodržování zákazu novot (**Neuerungsverbot**). Ten platí nejen pro odvolací řízení, ale dotýká se i dalších opravných řízení. Novými skutečnostmi a důkazy jsou jak nova reperta, tak nova producta. O zákazu novot mluví rakouská procesní teorie ve dvojím smyslu, přičemž v užším smyslu se zákaz týká pouze skutkových okolností a v širším smyslu nároků,

⁷⁷ CHMELÍČEK, P.: Vybrané aktuální otázky vývoje civilního procesu v Evropě. *Evropské právo*, č. 11, 2003.

námitek, skutkových tvrzení a důkazů. Dále budu používat termín širším smyslu. Předmětem zákazu novot jsou podle § 482 odst. 1 je uplatnění nových nároků a nových námitek. Mezi ně patří každý věcný návrh žalobce i žalovaného, ale i každé rozšíření či změna žaloby. Zákaz se týká pouze nových skutečností a důkazů, kterými jsou pro účel opravného řízení jen ty skutečnosti a důkazy, které se neobjevily v rozsudku soudu prvního stupně nebo nejsou součástí spisu. Vždy musí být původ skutečností a důkazních prostředků prokázán, jinak se budou považovat za nové a nesmí k nim opravný soud přihlížet.

Jedinou výjimku ze zákazu novot představuje § 420 odst. 2 ZPO, který umožňuje použít nové skutečnosti a důkazy v opravném řízení pouze k prokázání nebo vyvrácení uplatněných důvodů přípustnosti opravného řízení. Toto ustanovení je však velice zřídka použitelné a nepředstavuje možnost uplatnění novot k podpoře nebo vyvrácení nároku, ale pouze umožňuje takové skutkové návrhy, které se týkají konkrétního důvodu opravného prostředku. Příkladem může být situace, kdy žalovaný uplatňuje odvolání z důvodu nesprávného právního posouzení věci a přednese, že vina byla promlčena. Jedná se o nepřipustné uplatnění novot, protože se netýká odvolacího důvodu (kterým je nesprávné právní posouzení), ale samotného nároku.

Zákaz novot se netýká těchto tří kategorií:

- a) skutečností a důkazů, které soud musí v průběhu řízení zkoumat z úřední povinnosti, tedy především procesních ustanovení, ustanovení týkající se přípustnosti opravných prostředků a důvodů nicotnosti,
- b) pouhého právního hodnocení, především s poukazem na právní prameny, které soud prvního stupně neprojednal nebo k nim nepřihlížel,
- c) mezitímních změn právní úpravy, pokud jsou aplikovatelné na probíhající právní spor.

Některé zvláštní druhy řízení jsou vyjmuty z režimu zákazu novot. Jedná se např. o pracovní spory, o určení, zda tu manželství je, či není nebo o určení otcovství.

Závěr

Cílem diplomové práce byl popis některých aspektů apelace a kasace. Charakteristice jednotlivých opravných systémů se věnovala již řada právních teoretiků, a proto se v teoretické rovině pokouším především o shrnutí základních znaků na podkladu již publikovaných prací z oblasti civilního procesu.

Časový odstup od nabytí účinnosti dvou zásadních novel mi umožnil mimo jiné i zhodnotit reálné důsledky provedených změn právní úpravy. Na několika místech práce dokládám efekt provedené novelizace statickými údaji Ministerstva spravedlnosti ČR, čímž nabývá představa o fungování českého civilního procesu, a v tomto případě především jeho opravných prostředků, konkrétnějšího rázu. K výkladu jsem využila také nálezy ÚS, ve kterém se ÚS vyjádřil k otázce výjimek z režimu neúplné apelace. Upozorňuji tak na skutečnost, že interpretace a aplikace ustanovení občanského soudního řádu činila i v rozhodovací praxi odvolacích soudů jisté potíže.

Možnost dokazování v jednotlivých opravných systémech je značně rozdílná, a proto jsem se věnovala odděleně dokazování v odvolacím řízení a v řízení o mimořádných opravných prostředcích. Nastíněním problematiky apelace a kasace z pohledu uplatňování procesních zásad jsem se pokusila o ucelenější náhled na dané téma. Ostatně celou prací prostupuje snaha o výklad daného tématu v širších souvislostech.

Poskytnutím prostoru rakouské právní úpravě se nesnažím o rozsáhlou právní komparatistiku, ale především o pochopení zákazu novot podle rakouského civilního procesního řádu, což se mi zdá přinejmenším zajímavé z toho hlediska, že tento zákon byl také po určitou dobu součástí českého právního pořádku.

Seznam zkratek

OSŘ	zák. č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, v platném znění
souhrnná novela	novela občanského soudního řádu provedená zák. č. 7/2009 Sb.
ÚS	Ústavní soud
velká novela	novela občanského soudního řádu provedená zák. č. 30/2000 Sb.
ZPO	zák. č. 113/1895 ř.z., o soudním řízení v občanských rozepřích právních (německy Zivilprozessordnung)

Pozn. Tam, kde je v textu diplomové práce uvedeno číslo paragrafu bez dalšího údaje, jde o citaci občanského soudního řádu, pokud ze souvislosti nevyplývá něco jiného.

Seznam použité literatury a pramenů

- ADAMOVIČ, K.: Apelační soud v Českém království v letech 1548 – 1651, In: *Pocta Václavu Vaněčkovi k 70. narozeninám*. Praha: Univerzita Karlova, 1975.
- BUREŠ, J., DRÁPAL, L., KRČMÁŘ, Z.: *Občanský soudní řád. Komentář. I. díl*. 7. vydání, Praha: C. H. Beck, 2006.
- BUREŠ, J., DRÁPAL, L.: *Dovolání podle občanského soudního řádu*. Praha: C. H. Beck, 1994.
- BUREŠ, J., DRÁPAL, L.: Novelizace občanského soudního řádu provedená zákonem č. 171/1993 Sb. *Právní rozhledy*, č. 2, 1994.
- DAVID, L.: Co má (též) vliv na dobu trvání civilních sporů. *Právní rozhledy*, č. 9, 2002.
- DERKA, L.: Hranice neúplné apelace. *Právní rozhledy*, č. 6, 2003.
- DERKA, L.: Je námitka promlčení vznesená v odvolacím řízení skutečností ve smyslu § 205a odst. 1 písm. e) OSŘ? *Právní rozhledy*, č. 8, 2004.
- DERKA, L.: Ještě jednou k námitce promlčení vznesené v odvolacím řízení. *Soudní rozhledy*, č. 10, 2003.
- DERKA, L.: Námitka promlčení vznesená v odvolacím řízení. *Soudní rozhledy*, č. 2, 2003.
- DERKA, L.: Občanské soudní řízení a zásada neúplné apelace. *Právní rozhledy*, č. 12, 2003.
- DERKA, L.: Poznámka k neúplné apelaci podle občanského soudního po 1. 1. 2001. *Právní rozhledy*, č. 7, 2002.
- FASCHING, H. W.: *Lehrbuch des österreichischen Zivilprozeßrechts*. 2. Auflage, Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 1990.
- GERLOCH, A.: *Teorie práva*. 2. rozšířené vydání, Plzeň: Aleš Čeněk, 2001.
- CHMELÍČEK, P.: K aktuálním otázkám současného vývoje civilního soudního řízení. *Právní rozhledy*, č. 10, 2005.
- CHMELÍČEK, P.: Vybrané aktuální otázky vývoje civilního procesu v Evropě. *Evropské právo*, č. 11, 2003.

- JEHLIČKA, O., ŠVESTKA, J., ŠKÁROVÁ, M. a kol.: *Občanský zákoník. Komentář*. 8. vydání, Praha: C. H. Beck, 2003.
- JIRSA, J.: *Novinky v civilním řízení soudním (kritická studie)*. Praha: LexisNexis CZ s. r. o., 2005.
- JIRSA, J.: Perspektivy českého civilního procesu. *Právní rozhledy*, č. 12, 2008.
- JIRSA, J.: Souhrnná novela občanského soudního řádu – příležitost ke změně. *Právní rozhledy*, č. 6, 2009.
- KINDL, M., ŠÍMA, A., DAVID, O.: *Občanské právo procesní*. 2. rozšířené vydání, Plzeň: Aleš Čeněk, 2008.
- KRYM, L.: Ještě k neúplné apelaci podle občanského soudního řádu. *Právní rozhledy*, č. 2, 2004.
- MACKOVÁ, A.: Opravné prostředky v novele občanského soudního řádu provedené zákonem č. 30/2000 Sb. *Bulletin advokacie*, č. 8, 2000.
- MALÝ, K.A KOL.: *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 2. upravené vydání, Praha: Linde Praha, a. s., 1999.
- MIKULCOVÁ, L.: Námitka promlčení v odvolacím řízení – další dějství. *Právní rozhledy*, č. 21, 2008.
- MIKULCOVÁ, L.: Nesporná tvrzení v civilním soudním řízení. *Právní rozhledy*, č. 13, 2004.
- MIKULCOVÁ, L.: Neúplná apelace podle občanského soudního řádu ve světle občanského práva hmotného. *Právní rozhledy*, č. 5, 2003.
- PLECITÝ, V., VRABEC, J.: *Občanské právo procesní*. Praha: CODEX Bohemia, 1998.
- SCHELLOVÁ, I. A KOL.: *Úvod do civilního řízení*. Praha: EUROLEX BOHEMIA, s. r. o., 2005.
- STRAVINOHOVÁ, J., HLAVSA, P.: *Civilní proces a organizace soudnictví*. Brno: Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 2003.
- SVOBODA, K.: *Dokazování*. Praha: ASPI - Wolters Kluwer, 2009.
- SVOBODA, K.: Limity aktivního dokazování soudem. Může si soud v civilním řízení dokazovat, co chce? *Právní rozhledy*, č. 15, 2007.
- SVOBODA, K.: Nový režim koncentrace v civilním sporu – z bláta do louže. *Bulletin advokacie*, č. 3, 2009.

- VLASÁK, M.: Dovolání po souhrnné novele občanského soudního řádu. *Právní rozhledy*, č. 9, 2009.
- VRCHA, P.: K otázce, zda lze po novele OSŘ č. 30/2000 Sb. vznést námitku promlčení i v odvolacím řízení. *Soudní rozhledy*, č. 5, 2004.
- WALTR, R.: Nová právní úprava odvolacího řízení v občanském soudním řádu. *Právní zpravodaj*, č. 2, 2005.
- WINTEROVÁ, A. A KOL.: *Civilní právo procesní : doplňková skripta. Část 2, Zákon č. 30/2000 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů a některé další zákony*. Praha: Všehrd, 2001.
- WINTEROVÁ, A. A KOL.: *Civilní právo procesní*. 3. aktualizované vydání, Praha: Linde Praha, a. s., 2004.
- WINTEROVÁ, A. A KOL.: *Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou*. 3. aktualizované vydání, Praha: Linde Praha, a. s., 2007.
- WINTEROVÁ, A.: Koncentrace civilního soudního řízení. *Bulletin advokacie*, č. 4, 2001.
- WINTEROVÁ, A.: Nad perspektivami českého civilního procesu. *Právní rozhledy*, č. 19, 2008.
- ZOUBEK, H., BUREŠOVÁ, S.: Uplatnění námítka promlčení v odvolacím řízení. *Soudní rozhledy*, č. 5, 2005.
- <<http://www.apelacnisoud.webzdarma.cz> > [cit. 10. srpna 2009]

Seznam příloh

Příloha I.⁷⁸

- Počet podaných žalob na obnovu řízení v letech 2000 až 2008
- Počet podaných žalob pro zmatečnost v letech 2001 až 2008

Příloha II.

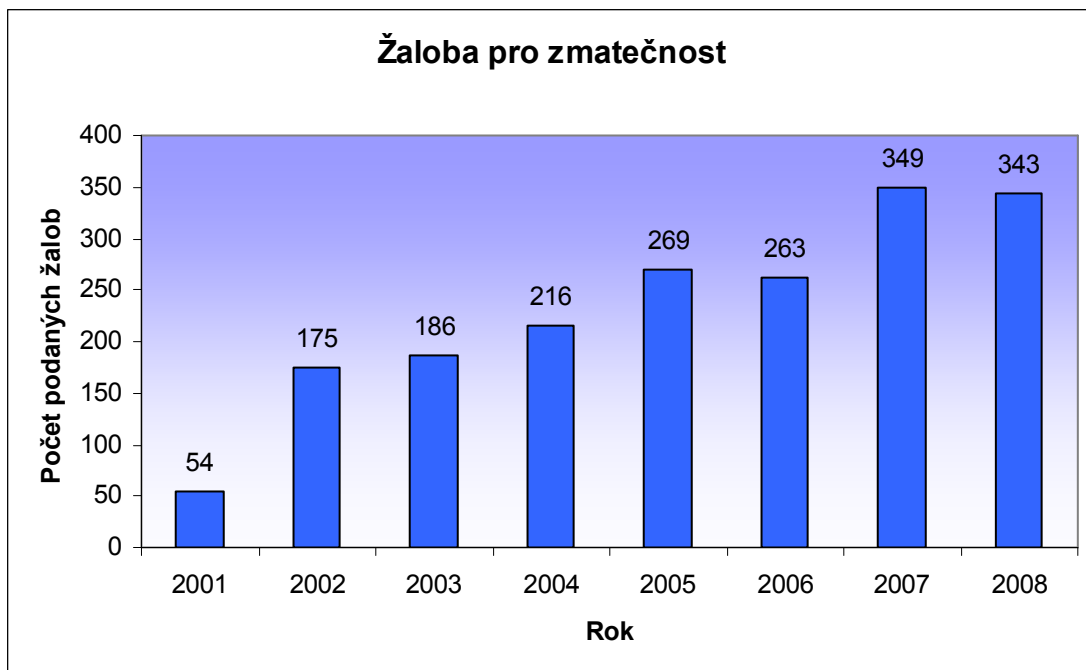
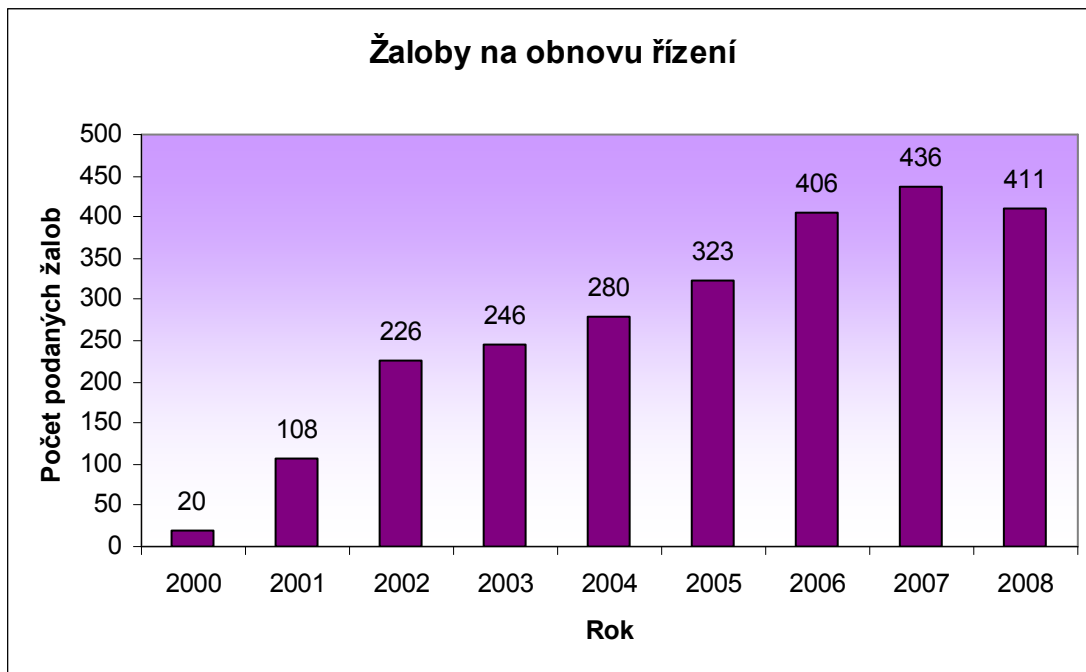
- Rozhodnutí krajských soudů v odvolacím řízení - občanskoprávní agenda
 - rok 2004
 - rok 2005
 - rok 2006
- Rozhodnutí vrchních soudů v odvolacím řízení - občanskoprávní agenda
 - rok 2004
 - rok 2005
 - rok 2006

Příloha III.

- Průměrná délka řízení – občanskoprávní agenda -v letech 2000 až 2008
- Průměrná délka řízení – vlastnické vztahy - v letech 2000 až 2008

⁷⁸ Všechny uvedené údaje vycházejí ze statistiky Ministerstva spravedlnosti ČR.

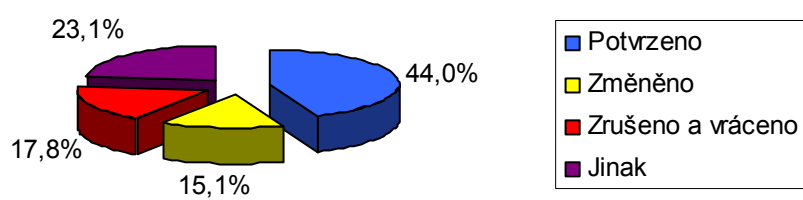
Příloha I.⁷⁹

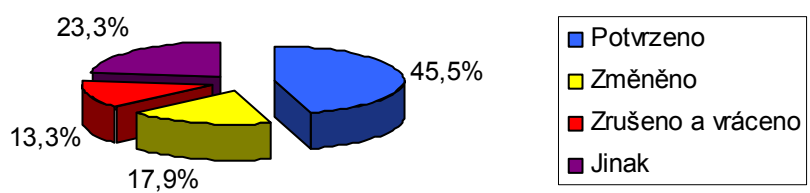
⁷⁹ Údaje se týkají se počtu věcí (spisů); v občanskoprávních věcech.

Příloha II.

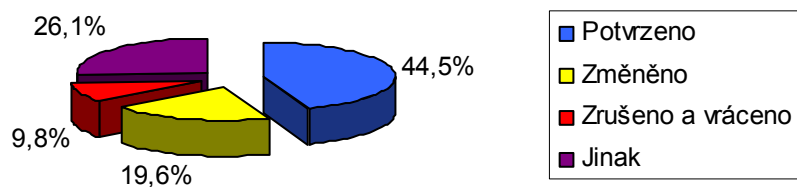
**Odvolací řízení, občanskoprávní agenda,
KS - rok 2004**

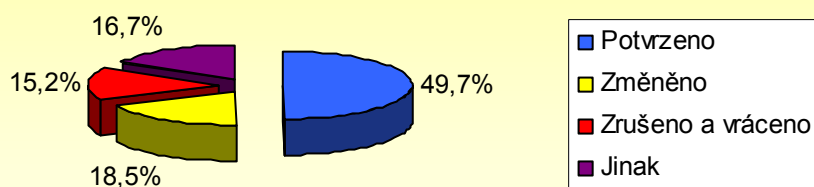
**Odvolací řízení, občanskoprávní agenda,
KS - rok 2005**

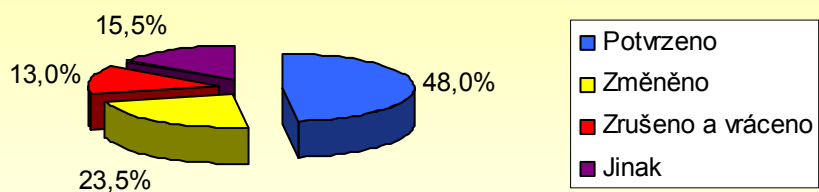
Odvolací řízení, občanskoprávní agenda, KS - rok 2006

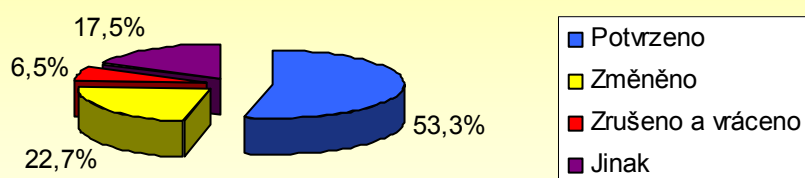
Odvolací řízení, občanskoprávní agenda, Vrchní soudy - rok 2004

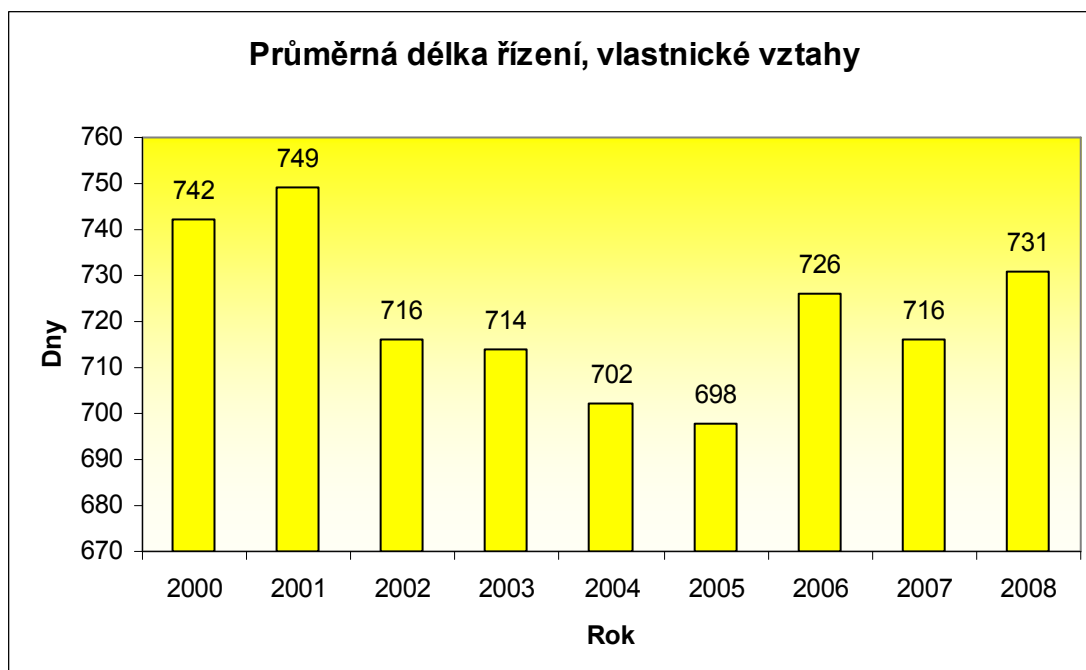
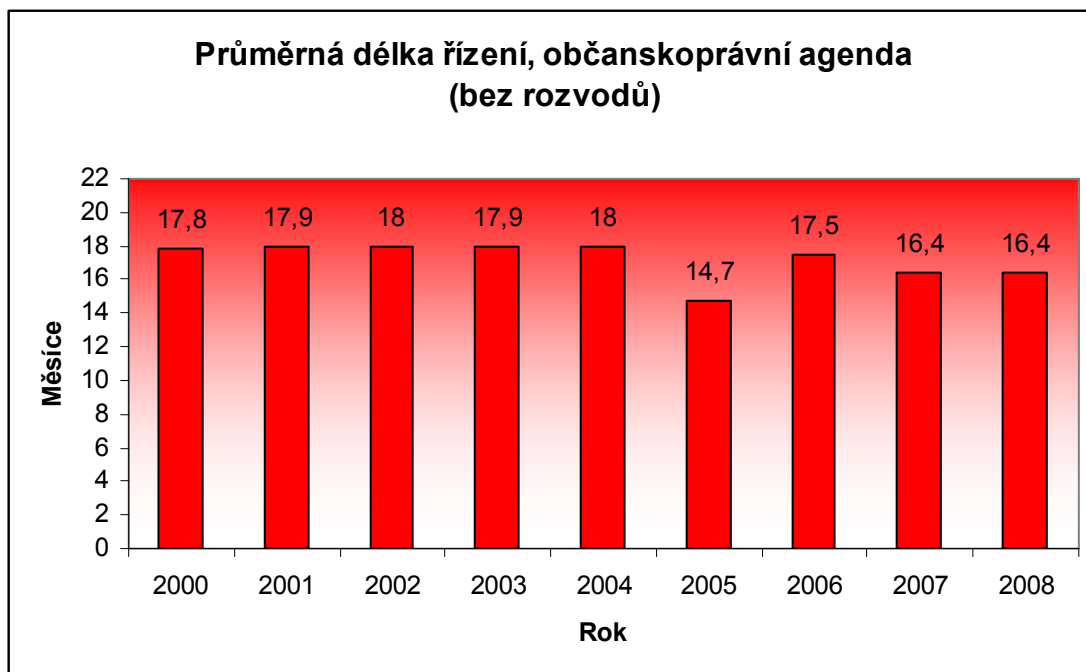
Odvolací řízení, občanskoprávní agenda, Vrchní soudy - rok 2005

Odvolací řízení, občanskoprávní agenda, Vrchní soudy - rok 2006

Příloha III.

Appeal and Cassation in Civil Procedure

Abstract

In my diploma thesis I am concerned with the regulation of legal remedies with regard to the use of two principal correction systems - appeal and cassation system. The purpose of my thesis is to give the theoretical explanation of these two systems, the overview of their practical application in the czech legal system and a brief insight into the austrian legal system. The reason for my choice of this topic is the substantial change in the legal regulation of our Civil Procedure Code in the last ten years.

My thesis is composed of an introduction, six chapters, and a conclusion. Chapter One defines the terminology used in the thesis and describes the development of legal remedies from czech legal perspective. The Chapter is subdivided into four parts. Part One explains the concept of correction proceeding. Part Two circumscribes the construct of legal remedies. Part Three describes the history of legal remedies. Part Four deals with contemporary regulation of legal remedies. We have only one regular legal remedy, which is appeal. Besides that we have three types of irregular legal remedies.

Chapter Two gives the definition of the correction system. This Chapter consists of four parts. Part One gives a general outline of correction systems. Part Two deals with the appeal system, which means that the courts can review questions of law and questions of fact as well. Part Three is focused on the cassation system, which only allows the review of law questions. Part Four characterizes the revision system, which is not used in our rule of law presently.

Chapter Three provides an outline of changes in Czech Civil Procedure Code since 2000. This Chapter has four parts and three of them deals with regulation of one amendment and the fourth one consists of a short summary and some other notes. Chapter Four investigates the argumentation in correction proceedings in two parts. The object of Part One is regular proceeding and of Part Two irregular proceeding. Chapter Five looks at the remedies and the correction systems from the view of procedural

principles. The Chapter is subdivided into three parts. All of them are related to one principle. Since July 2009 the application of concentration principle in our Civil Procedure Code has been a particularly topical problem. Chapter Six is a brief summary of regulation of correction proceeding in Austria.

We are now in a period awaiting the recodification of our Civil Procedure, and will see if it brings any big changes for the concept of correction systems.

Klíčová slova:

apelace

kasace

Key words:

appeal

cassation